

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranee
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 35, 2025, 1

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies

Series Historia et Sociologia, 35, 2025, 1

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Gorazd Bajc, Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Aleksandr Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Devan Jagodic (IT), Aleksej Kalc, Urška Lampe, Avgust Lešnik, John Jeffries Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Darja Mihelič, Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolo (IT), Marijan Premovič (MNE), Andrej Rahten, Žiga Oman, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Polona Tratnik, Boštjan Udovič, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjevič, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Boštjan Udovič, Žiga Oman, Veronika Kos

Prevajalka/Traduttrice/Translator:

Cecilia Furioso Cenci (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / *Società storica del Litorale - Capodistria*® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / *Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente*®

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** https://zdjp.si

Redakcija te številke je bila zaključena 30. 03. 2025.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS)

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija *Annales, Series Historia et Sociologia* je vključena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series Historia et Sociologia è inserita nei seguenti data base / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Clarivate Analytics (USA): Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); Directory of Open Access Journals (DOAJ).

To delo je objavljeno pod licenco / *Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY 4.0.*

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: https://zdjp.si/it.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website https://zdjp.si/en/.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Brigitta Mader:** Das „Marine-Casino“ und die Kirche „Madonna del Mare“ in Pula: Zwei Beispiele altösterreichischer Marinebauten und deren Baugeschichte 1
Il Casinò della marina militare e la Chiesa della Madonna del Mare di Pola (Pula): Due esempi di antichi edifici navali austriaci e la storia della loro costruzione
 »Marine-casino« in cerkev »Madonna del Mare« v Pulju: dva primera starih avstrijskih mornariških stavb in zgodovina njihove gradnje
- Gordana Rovčanin Premović:** Reuse of Architectural Heritage and Sustainable Tourism Development: a Unique Model of Sveti Stefan Town-Hotel through Transformation Scenario 23
Riqualificazione del patrimonio architettonico e sviluppo turistico sostenibile: il modello unico di città-albergo di Sveti Stefan attraverso lo scenario di trasformazione
Spremamba namembnosti arhitekturne dediščine in trajnostni razvoj turizma: edinstveni model mesta-hotela Sveti Stefan ob upoštevanju scenarija transformacije
- Zlatan Krajina:** Gradually European and Diminishingly Balkan: Communicating About Croatia in International Guidebooks During EU-Accession 45
Gradualmente europea e progressivamente meno balcanica: come viene descritta la Croazia nelle guide turistiche internazionali durante il processo di adesione all'Unione europea
Vse bolj evropska, vse manj balkanska: Hrvaška v mednarodnih turističnih vodičih med vstopanjem v Evropsko unijo
- Olga Vojičić-Komatina & Saša Simović:** Mediteransko-britanski kulturni kod u poetikama renesansnih pjesnika Džora Držića i Lodovika Paskvalića 57
Codice culturale mediterraneo-britannico nella poetica degli autori rinascimentali Džore Držić e Lodovik Paskvalić
Mediteransko-britanski kulturni model v poetiki renesančnih pesnikov Džore Držića in Lodovika Paskvalića
- Sabaheta Gačanin:** *Eight Paradises Chronicle* about the Sultan Hunting: Sources of Oriental Provenance for Studying the Interaction of Humans and Nature 71
La cronaca degli Otto paradisi sulla caccia del sultano: fonti orientali per lo studio dell'interazione tra uomo e natura
Kronika o sultanovem lovu Osem rajev: viri vzhodnega porekla za preučevanje interakcije narave in človeka
- Andrej Mečulj:** Motivi Starega Egipta v poeziji Antona Novačana in Antona Aškerc 81
Motivi dell'Antico Egitto nella poesia di Anton Novačan e Anton Aškerc
Motifs of Ancient Egypt in the Poetry of Anton Novačan and Anton Aškerc
- Nuša Detiček & Maruša Pušnik:** Spominjanje in spol: Ženske v muzejskih in učbeniških reprezentacijah druge svetovne vojne v Sloveniji 109
Memoria e genere: rappresentazioni delle donne nella Seconda guerra mondiale in Slovenia nei musei e nei libri di testo
Memory and Gender: Women in Museum and Textbook Representations of the Second World War in Slovenia

Zhonghui Ding & Vesna Žabkar: Vloga regij

v vedenju potrošnikov na velikem trgu:

študija kitajskega potrošniškega okolja 123

Il ruolo delle regioni nel comportamento

dei clienti in un grande mercato: uno studio

sul panorama dei consumatori cinesi

The Role of Regions in Shaping Consumer

Landscape in Large Markets: a Case from China

Kazalo k slikam na ovitku 137

Indice delle foto di copertina 137

Index to images on the cover 137

MOTIVI STAREGA EGIPTA V POEZIJI ANTONA NOVAČANA IN ANTONA AŠKERCA

Andrej MEČULJ

Oljčna pot 63c, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: andrej.meculj@gmail.com

IZVLEČEK

Pričujoči članek je natančna zgodovinska, egiptološka analiza motivov starega Egipta v pesmih slovenskih pesnikov Antona Novačana in Antona Aškerc. Raziskana so besedila iz Novačanove zbirke Večeri ob Nilu in iz Aškerčeve zbirke Akropolis in piramide, ki jih lahko uvrščamo pod pojav egiptomanije. Na področju slovenskega pesništva je takih primerov zelo malo in pri pesmih so bili v prispevku prvič raziskani motivi starega Egipta izven konteksta leposlovja. Njihova vsebina se je izkazala za zgodovinsko zelo bogato, ponekod tudi zelo specifično. Podani so tudi možni viri za egipčanske motive v njihovih pesmih.

Ključne besede: Egipt, egiptomanija, slovenska poezija, Anton Aškerc, Anton Novačan

MOTIVI DELL'ANTICO EGITTO NELLA POESIA DI ANTON NOVAČAN E ANTON AŠKERC

SINTESI

Il presente articolo è una dettagliata analisi storica ed egiptologica dei motivi dell'antico Egitto nelle poesie dei poeti sloveni Anton Novačan e Anton Aškerc. Al centro dello studio ci sono i testi tratti dalla raccolta "Večeri ob Nilu" (Serate sul Nilo) di Novačan e dalla raccolta "Akropolis in piramide" (Acropoli e piramidi) di Aškerc, che possono essere classificati all'interno del fenomeno dell'egittomania. Ci sono pochissimi esempi simili nel campo della poesia slovena e l'articolo è stato il primo a esplorare motivi dell'antico Egitto nelle poesie, al di fuori del contesto della narrativa. Il loro contenuto si è rivelato storicamente molto ricco e, in alcuni casi, anche molto specifico. Vengono inoltre fornite possibili fonti per i motivi egiziani presenti nelle loro poesie.

Parole chiave: Egitto, egittomania, poesia slovena, Anton Aškerc, Anton Novačan

UVOD

Egiptomanija ali vesplošno navdušenje nad starim Egiptom je kulturni pojav, ki se je v številnih oblikah hitro razširil v zahodnem svetu, kmalu po Napoleonovem zavzetju Egipta leta 1798. S Champollionovim dešifriranjem hieroglifov leta 1822 je nastala nova znanost – egiptologija. Egiptomanija se je še posebej odražala v arhitekturi in likovni umetnosti, tako v kiparstvu kot v slikarstvu, ter v umetni obrti, kjer je poznana kot obujeni Egipt ali neoegipčanski slog (cf. Carrott, 1978; Clayton, 1982; Seipel, 2000; Humbert & Price, 2003; Curl, 2006; Brier, 2013; Versluys, 2020), prisoten v neoklasicizmu, *art decoju* in *art nouveauju*. Številne javne in zasebne stavbe so bile postavljene v neoegipčanskem slogu, med katerimi so tudi nekatere tovarne, zapori, kinodvorane in prostozidarske lože (Curl, 2006, 317, 326, 366–368, 383–384, 387). Motivi, simboli, ikonografija starega Egipta so postali izjemno popularni v zahodnem svetu na različnih umetniških področjih. Leta 1922 je k temu dodatno prispevalo še Carterjevo odkritje Tutankamonove grobnice. Ob pojavu egiptomanije je bil v evropski književnosti 19. stol. v razmahu romantizem, ki je vključeval tudi eksotične, orientalske vsebine, kot je stari Egipt (Ryan, 2007; Fay, 2021). Nemški literat in filozof Friedrich Schlegel (1772–1829) je leta 1800 zapisal, da moramo najvišjo romantiko iskati v Orientu (Schlegel, 1967, 320). Nemški egiptolog in religiolog Jan Assmann (1938–2024) razlaga, da je »kozmeteizem« zgodnjega nemškega romantizma vrnitev potlačene poganstva in na neki način vrnitev k staremu Egiptu (Assmann, 2009, 143). V pripovedni v prozi sta med najvidnejšimi primeri egiptomanije *Le Roman de la momie* iz leta 1858, ki ga je napisal francoski pisatelj in pesnik Théophile Gautier (1811–1872), in *The Jewel of Seven Stars* iz leta 1903 irskega pisatelja Brama Stokerja (1847–1912). Poljski pisatelj Bolesław Prus (1847–1912) je leta 1897 objavil zgodovinski roman *Faraon* v treh delih, ki je v slovenščini prvič izšel leta 1932.

Motivi starega Egipta so prisotni tudi v slovenskem prostoru, med drugim v arhitekturi, kiparstvu in slikarstvu 19. in 20. stol. (Kajfež, 2008; Mečulj, 2020). Nekaj redkih primerov egiptomanije imamo tudi v slovenskem leposlovju. Poezija z egipčansko vsebino je manj znana in redkeje obravnavana kot drugi primeri egiptomanije. V tem prispevku so z zgodovinskega vidika starega Egipta podrobno analizirane pesmi Antona Novačana in Antona Aškerca, ki imajo izključno

egipčansko, faraonsko tematiko. Pisateljem in pesnikom lahko tuji, eksotični motivi civilizacij iz davnine s svojimi veličastnimi arhitekturnimi, umetniškimi ostanki služijo za močan navdih pri pesmih, ki imajo zelo malo konkretne vsebine oz. nimajo v sebi nič konkretno zgodovinskega in so že v osnovi bolj domišljajske. Najbolj poznan primer, ki se navezuje na stari Egipt, je pesem *Ozymandias*¹ britanskega romantičnega pesnika Percyja Byssha Shelleyja (1792–1822), objavljena leta 1818 (Parr, 1957; Quirke, 1990, 63; Rodenbeck, 2004; Shaw, 2004, 97). V analizirani poeziji Novačana in Aškerca pa je veliko raznovrstnih referenc, ki pojasnjujejo razne zgodovinske in religijske motive starega Egipta.

MOTIVI STAREGA EGIPTA V POEZIJI ANTONA NOVAČANA

Diplomat, odvetnik, pisatelj in pesnik Anton Novačan (1887–1951) je leta 1933 in 1939 v *Ljubljanskem zvonu* objavil nekaj kratkih pesmi z egipčanskimi motivi z naslovom *Večeri ob Nilu*. Leta 1938 je iz istega cikla v *Obzorjih* objavil še več pesmi, ki pa nimajo motivov starega Egipta. Novačan je v Kairu dobil službo odpravnika poslova jugoslovanskega poslaništva, ki jo je opravljal od 15. aprila 1932, do konca oktobra leta 1933. V svojem dnevniku Novačan razočarano pravi, da v teh 18 mesecih ni utegnil veliko storiti. Ministru je sicer marsikaj predlagal, vendar na njegove predloge niso odgovarjali (Novačan, 1986, 231, 395). V Kairo je kasneje začasno emigriral leta 1943 (Novačan, 1986; Rahten, 2004, 565, 566) in 20. 9. 1943 je zapisal, da ljubi deželo Nila (Novačan, 1986, 205). V dnevniku omenja, da se je 20. 6. 1944 zastupil in obiskal Egiptovski muzej v Kairu, kjer si je ogledal kipa kralja Tutankamona, ki naj bi mu dala navdih za 14. sonet *Nazareta* (Novačan, 1986, 297). Nenavadno je, da sta mu Tutankamonovi podobi dali navdih za pesem, ki ni povezana s starim Egiptom. Zato bi lahko ob izobilju umetnin v Egiptovskem muzeju dobil nekaj navdiha še za tiste pesmi, ki jih je sestavil med prvim bivanjem v Egiptu enajst let prej. Novačan pravi, da sta Tutankamonova kipa enaka in da stojita obrnjena drug proti drugemu, zato gre verjetno za lesena kipa naravne velikosti iz njegove grobnice v Dolini kraljev, ki držita kij in sta oba črne in zlate barve.² Prvotno sta bila postavljena pred vhodom v grobno izbo in sta bila tudi obrnjena drug proti drugemu. Literarni zgodovinar Bruno Hartman (1924–2011) je o Novačanovem ciklu *Večeri ob Nilu* na kratko zapisal v spremni besedi njegovih spominov:

1 *Ozymandias* je popačena grška oblika imena Usermaatre – enega od petih imen Ramzesa II. (Quirke, 1990, 63).

2 Egiptovski muzej, Kairo, inv. št. JE 60707 in JE 60708 (Carter & Mace, 1923, pl. I, XVI, XLI, XLV; Saleh & Sourouzian, 1986, kat. št. 180).

Ekstotični nadih ima v Novačanovi poeziji cikel Večeri ob Nilu, ki je pesmi iz njega objavljali 1933. in 1939. v Ljubljanskem zvonu ter 1938. v mariborskih Obzorjih. Preveva jih skrivnostnost egiptovske preteklosti in pokrajine; ob njej se Novačanu zastavljajo vprašanja o smislu umetnosti in hotenj, medtem ko mu misel venomer uhaja v domače kraje, med Slovence, med njihovo politiko in literaturo. (Novačan, 1986, 365)

Podobno je napisal kasneje še v spremni študiji v *Izbranem delu*:

Poldrugo leto, ki ga je prebil kot diplomat v Kairu in sploh v Egiptu (1932–1933), je bilo za Novačanovo pesnjenje spodbudno. Skrivnostna egipčanska tisočletna preteklost, puščava, Nil in rodovitna zemlja ob njem, afriško sonce, noči, luna in zvezde, vse to je znova sprožalo Novačanove pesniške podobe. A te so se večinoma srečevale s podobami domačih krajev ali se prepletale z dogajanjem v njih. Tako je ustvaril vrsto pesmi, različnih po vsebini, obliki in tudi po izpovedni moči. (Novačan, 1993, 372)

Med Novačanove motive starega Egipta v pesmih iz leta 1933 sodijo v izključno faraonsko motiviko štiri posamezne pesmi. Prva ima naslov *Ramzes*, kjer seveda piše o faraonu Ramzesu II. iz 19. dinastije. Novačan Ramzesa omenja kot prikazen iz Nila, ki se sredi noči pojavi pesniku:

Noč je, čez širino Nila loskotá (*sic*) valovje,
na višavah se razcveta zvezd svetovje.

Težke misli o neskončnem mró v bojazen:
Iz skrivnosti reke vstaja, prosí me prikazen.

Ramzes faraonsko žezlo k meni dviga:
– Hočeš, Ramzes? – »Hip Življenja!« – Vzemi si ga.

Loskotá (*sic*) vodovje temno, nihče več ne prosí,
svojo smrtnost tudi Ramzes rad nesmrten nosí.
(Novačan, 1933, 258)

Motiv vladarja, ki si želi nesmrtnosti, se lahko zdi obrabljen, vendar v tem primeru deluje ustrezno. Ramzes II. je namreč vladar, ki je poznan po tem, da je uzurpiral številne spomenike, tako da je dal vklesati nanje svoja imena, pri čemer nista bili izjema niti njegov oče Seti I. in ded Ramzes I. Ramzes II. naj bi imel največji tovrstni program uzurpacij, kar mu je uspelo zaradi dolge vladavine (66 let) (cf. Brand, 2000, 26; 2007, 55; Clayton, 2001, 146; Hornung et al., 2006, 42). Sledi pesem z naslovom *Keops*, kjer Novačan pesni o Keopsu in njegovi piramidi v Gizi, kar seveda spet ne preseneča. Pesem negativno opisuje faraona Keopsa

in njegovo slavno grobnico, ki so jo že v Novačanovem času množično obiskovali turisti. Kot je razvidno iz zelo kratkih stihov, opisuje Keopsa kot vladarja, ki se boji smrti. Graditelje piramid pa omenja kot trpeče in umirajoče ljudstvo:

O, Keops, kralj!
ti bil si plah,
toliko kamnov
za smrtni strah.

Toliko smrti
za eno samó –
za tvojo črno
mumijo.

O, Keops, kralj!
Kamen na kamen
ti ljudstvo polaga,
krvava sraga,
ki veže te zide,
na vrhu usahne –
tvoja misel omahne –
in ost piramide –
tvoje hotenje
zija v prazen nič.

O, Keops kralj!
Sred' piramide
vprašuje jeka:
Je dolgega veka,
kdor ljubi kamen
kot zadnji svoj amen?
O, Keops kralj!
(Novačan, 1933, 258)

Čeprav Novačan ne uporablja besede suženj, je trpljenje in umiranje, ki ga omenja (»Toliko smrti« in »krvava sraga«) značilno za suženjsko delo. Ni dokazov, da bi Keopsovo piramido (ali katero koli drugo egiptovsko piramido) gradili sužnji (Lehner, 1997, 39; Arnold, 1999, 10; Romer, 2007, 90; Grajetzki, 2020, 90), poleg tega je o Keopsovi vladavini znanega zelo malo. Negativna podoba Keopsa kot despota izvira iz Herodotovih *Zgodb*. Herodot, ki je Egipt obiskal v 5. stol. pr. n. št. (kar je več kot dve tisočletji po Keopsu), podaja nekaj zelo nekredibilnih podatkov o Keopsovi vladavini (Lehner, 1997, 38–39). Materialni ostanki iz planote v Gizi pričajo o obstoju majhnega mesta, kjer so živeli delavci, ki so gradili piramide (Lehner, 1997, 236–237; Redding, 2013, 312–320). Delovna sila je bila sistematično razvrščena v skupine in podskupine, delavci pa so bili kmetje, ki so jih novačili za gradnjo (Lehner, 1997, 224–225). Keopsova piramida, prvotno visoka približno 146 metrov, se je imenovala Ahet-Hufu (v ang. transliteraciji Akhet-Khufu) ali Keopsovo obzorje. Keops je skrajšana grška oblika imena

Hnum-Hufu (*Hnmw-ḥw.f-wj*, v ang. transliteraciji Khnum-khufu), ki pomeni Hnum³ me varuje (Dobrev, 1993, 195; Lehner, 1997, 108; Leprohon, 2013, 35). Bil je drugi vladar 4. dinastije (2589–2566 pr. n. št.).

Neobičajen in širši javnosti manj prepoznaven motiv je pesem z naslovom *Ptah*. Ptah je bil egipčanski bog stvarnik, čaščen v Memfisu, ki je veljal za zavetnika obrtnikov in rokodelcev. Bil je upodobljen kot mumija s tesnim pokrivalom, kakršnega so nosili egipčanski obrtniki (Holmberg, 1946, 15, fig. 13; Wilkinson, 2003, 123–124). V tej pesmi Novačan pesni o Ptahu kot o bogu umetnosti in umetnosti sami, saj se staroveške obrti, kot sta kiparstvo in slikarstvo, danes obravnavajo kot likovna umetnost. Poleg tega Novačan omenja še reko Nil, sončev disk, pilone – monumentalne vhode egipčanskih svetišč in še najbolj prepoznaven egipčanski motiv, sfinge:

O Bogu Ptahu, bogu umetnosti, gre beseda,
med izvoljenci pobožen šepet;
zapuščen in sam toliko da gleda
iz pojmov deviških tisoče let.

Njegovo poprišče obseva isti solnčni disk,
njegovo deželo namaka še isti sveti Nil,
kot nekdanj se človek iz svojih stisk
zateka ugankam neznanih sil.

A več nihče z odčarano gmoto ne stavi
pojočih stebrov, somornih pilonov
mogotim hramom in sfinge v puščavi
za čuvanje tajne bežnih eonov.

Umetnost je vera, najlepša med tisoči ver,
in mir je umetnost in upanje sebi in spas
in smer je umetnost, blodnim je iskram smer
k ognju nazaj – o, Ptah, vodi nas, vodi nas.
(Novačan, 1933, 259)

Z zgodovinskega in arheološkega vidika je presenetljiva pesem z naslovom *Vzdih iz groba*, kjer Novačan podaja slovenski prevod dela starega egipčanskega besedila. Gre za zelo standardizirano in razširjeno formulo, ki jo danes imenujemo »apel živim«. Klesali so ga na vhode, na fasade nekraljevih grobov ali na stele (Garnot, 1938; Shubert, 2007). Novačanov prevod starega egipčanskega apela živim ne omenja pokojnika – lastnika grobnice, ampak na začetku pravi le, da nas tako »prosijo ti hieroglifi«:

Tako nas prosijo ti hieroglifi:
– O, vi na zemlji živeči!
Kadar romate kraj tega groba
s strujo reke ali proti vodi Nila,

vzdihnite za mene in recite:
Tisoč hlebov gospodarju tega groba,
tisoč hlebov, tisoč vrčev piva!
Če tako storite in mi to želite,
bom priprošnjik vaš na drugem svetu! –
(Novačan, 1933, 259)

Egipčanski apel ali poziv živim nagovarja mimoidoče, naj za pokojnika/lastnika grobnice izgovorijo, da prejme določene daritve. Običajno se začnejo s stavki: »O, vi živi, ki ste na zemlji, tisti, ki gredo mimo te grobnice«, v nekaterih primerih se nadaljujejo s stavkom: »ki plujejo s tokom ali proti toku« (proti severu ali proti jugu) in »ki ljubijo življenje in sovražijo smrt«. Nato sledi prošnja, ki v mnogo primerih našteva materialne dobrine (kot so kruh, pivo, perutnina, govedina, kadilo, alabaster idr.), v primeru omembe števila je za vsako dobroto vedno število tisoč (Garnot, 1938; Shubert, 2007). Tako je Novačan nedvomno prebral prevod enega izmed takih egipčanskih pozivov živim. Mogoče je natančno ugotoviti, kateri napis je bil kopiran. Gre za prevod napisa v peti in šesti vrstici besedila nad vhodom v skalo vklesano grobnico uradnika Harhufa v Asuanu (slika 1, 2 in 3) v nekropoli Qubbet el-Hawa, grobnica z oznako QH 34n (cf. Schiaparelli, 1892, 14–15; De Morgan et al., 1894, 162–173; Breasted, 1906, 152; Sethe, 1933, 122; Garnot, 1938, 63; Strudwick, 2005, 328–330; Shubert, 2007, 44; Edel, 2008, 625–648; Vischak, 2014, 97–101; Stauder-Porchet, 2020a; 2020b; 2023, 523–524). Samo njegov apel živim namreč kombinira natanko te dele formule, ki jih citira Novačan. Harhuf ali Harkuf (*Ḥr-ḥw.f*, v ang. transliteraciji Harkhuf, v nem. Harchuf), čigar ime pomeni Horus je njegova zaščita, je bil guverner Zgornjega Egipta, imel je še naziv nosilec kraljevega pečata, svečenik lektor in vodil je štiri trgovske ekspedicije v Nubijo (Breasted, 1906, 151; Strudwick, 2005, 328–330; Jiménez-Serrano, 2023, 61–63). Živel je za časa vladavine faraonov Merenreja in Pepija II. (23. stol. pr. n. št., 6. dinastija, Staro kraljestvo). Na fasado grobnice je dal vklesati tudi svojo avtobiografijo, v katero je vključeno pismo, ki ga je prejel od faraona Pepija II. (cf. Erman, 1892; Breasted, 1906, 159–161; Guter, 1997; Lichtheim, 2006a, 23–24). Prvi angleški prevod Harhufovega apela živim je bil objavljen leta 1906 v publikaciji *Ancient Records of Egypt* ameriškega egiptologa Jamesa Henryja Breasteda (1865–1935) (Breasted, 1906, 152). Leta 1912 je v publikaciji *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt* objavil novo verzijo prevoda, ki se glasi:

3 Hnum je bog, ki je nadziral Nilove poplave in je na lončarskem vretenu ustvaril vsa živa bitja. Upodobljen je bil kot človek z ovno glavo (Behrens, 1986; Wilkinson, 2003, 194–195).

Slika 1: Prepis apela živim vklesanega nad vhodom grobnice Harhufa v Asuanu (prirejeno po Garnot, 1938, 63).

»O ye living who are upon earth, [who shall pass by this tomb whether] going down-stream or going up-stream, who shall say, »A thousand loaves, a thousand jars of beer for the owner of this tomb!« I will intercede for their sakes in the Nether World« (Breasted, 1912, 169).

Posodobljen Breastedov prevod je bil objavljen 20 let pred prvim Novačanovim bivanjem v Egiptu. Sodobnejši prevod v publikaciji *Ancient Egyptian Literature: A Book of Readings* egiptologinje Miriam Lichtheim (1914–2004) je malenkost drugačen:

O you who live upon earth,
Who shall pass by this tomb
Going north or going south,
Who shall say: »a thousand loaves and beer jugs
For the owner of this tomb«,
I shall watch over them in the necropolis.
(Lichtheim, 2006a, 24)

Slovenski prevod:

O, vi živi, ki ste na zemlji, tisti, ki gredo mimo te grobnice, ki plujejo s tokom ali proti toku, ki bodo rekli »tisoč hlebcev kruha in tisoč vrčev piva za lastnika te grobnice«, bom bdel nad njimi v nekropoli. Jaz sem odlični, opremljeni duh, svečenik lektor, ki pozna svoj govor. Vsakega, ki bo vstopil v to grobnico nečist, bom zgrabil za vrat kot ptico, za to mu bo sodil véliki bog! Jaz sem tisti, ki je govoril dobro, ki je ponovil, kar je bilo všečno, nikoli nisem proti komurkoli govoril zlobno njegovemu nadrejenemu, kajti želel sem imeti dobro ime pred vélikim bogom.
(prevod A. Mečulj)

Novačan se je na ta starodavni poziv živim iz davno izropane grobnice uradnika Harhufa v svoji pesmi precej direktno, dokaj lahkotno in predvsem pozitivno odzval, tako da je uslišal njegove prošnje in jih dobrodušno ovekovečil v obliki pesmi. V nadaljevanju je Novačan v drugi kitici zapisal:

Treba spoštovati grla suha,
dober tek za mešena peciva.
Torej kliknimo po želji tega gazde,
ki je tod oral tako široke brazde:
Bodi ti, prijatelj, tisoč vrčev piva,
bodi ti, prijatelj, tisoč hlebov kruha!
(Novačan, 1933, 260)

Harhufove prošnje je uslišal slovenski diplomat, povrhu pa so bile po več kot štirih tisočletjih še zapisane (!). Prevod starega egipčanskega besedila iz Harhufove grobnice in drugi motivi nam kažejo, da je Novačan v času, ki ga je preživel v Egiptu, razvil nekaj zanimanja ali navdušenja za stari Egipt. Brez dvoma je to prvi in tudi edini slovenski prevod tega dela starega egipčanskega besedila (poleg prevoda podanega ob sliki 1), čeprav ni nastal v znanstvenem, ampak poetičnem kontekstu. Tako gre navdušenju nad starim Egiptom zasluga za slovenski prevod apela živim iz grobnice Harhufa.

Po eni strani se zdi malo verjetno, da bi Novačan prebral angleški prevod, ker v dnevniku 21. 8. 1942 omenja, da je imel težave z angleščino: »Meni angleščina ni šla nikoli v glavo, zdaj ko sem star, najmanj« (Novačan, 1986, 37). Po drugi strani pa iz tistega obdobja ni mogoče najti drugih prevodov, razen italijanskega (Schiaparelli, 1892). Poleg tega gre za enostavno besedilo, ki bi ga Novačan znal prebrati v

Slika 2: Vhod v grobnico Harhufa v Asuanu, nekropola Qubbet el-Hawa (grobnica QH 34n). Nad vhodom je poleg daritvene formule vklesan apel živim. Levo zgoraj je majhna sedeča podoba Harhufa, levo od vhoda je upodobljen ob svojem najstarejšem sinu Džemiju, ki žge kadilo, desno je podoba Harhufa, ki drži žezlo (Archivio fotografico del Museo Egizio di Torino, E00338).

angleškem jeziku, saj je znal brati enostavnejše povedi v angleščini. V dnevniku je 19. 11. 1942 komentiral Krekov telegram Stropniku, napisan v angleščini: »He (to je Novačan) should be patient it will help«– je nesramnost. Kaj bom jaz, jaz že počakam, toda šel sem ven, da bi delal kaj za narod – zdaj pa me tolaži z ironijo – »it will help«– to bo pomagalo« (Novačan, 1986, 126). Zato je najverjetneje, da je prebral Breastedov angleški prevod, ki je najbolj podoben njegovemu citatu. Ni pa mogoče izključiti možnosti, da je šlo za kakšen drug prevod.

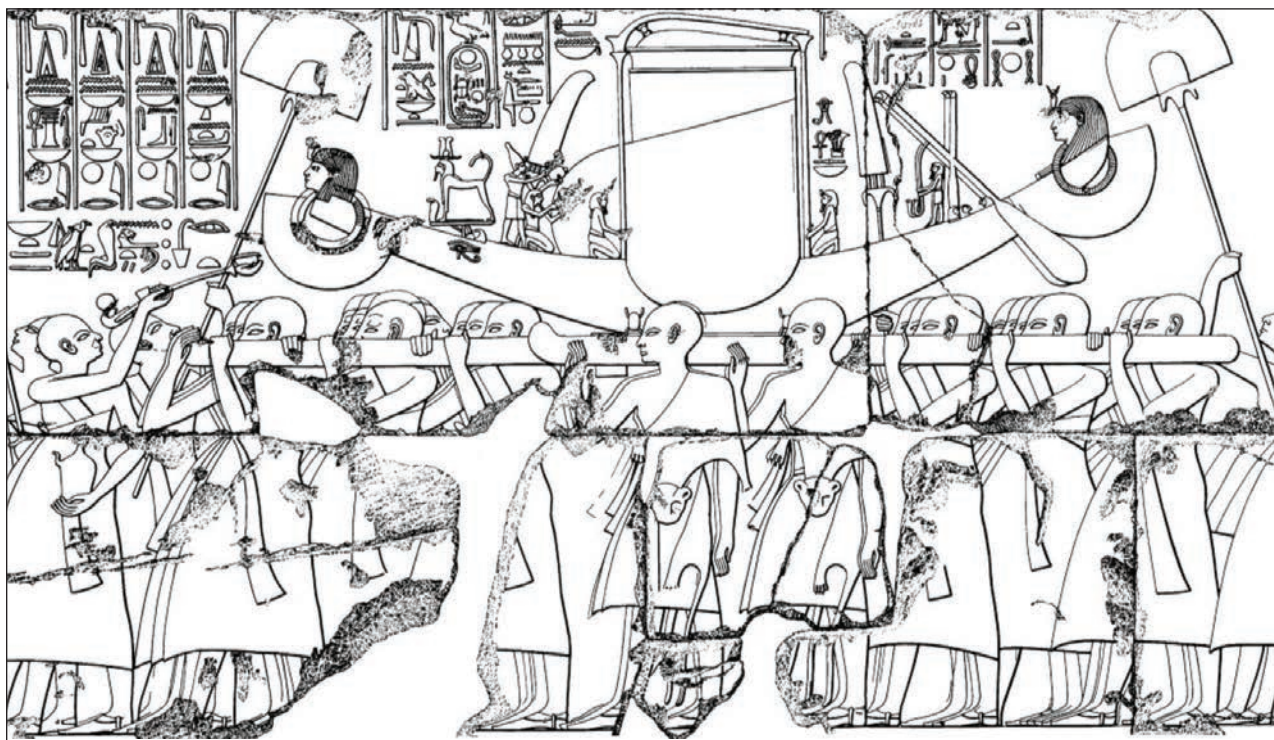
V drugem delu cikla *Večeri ob Nilu*, objavljenem leta 1939 prav tako v *Ljubljanskem zvonu*, ki ga je Novačan naslovil *Hieroglifi*, so prisotne samo tri pesmi z izključno faraonsko motiviko (Novačan, 1939,

207–210), vendar večinoma manj izrazito. Prva pesem ima naslov *Felah in njegova žena*. Felah je arabska beseda za kmeta. Glede zgodovinskih dejstev omenja le, da na severu Egipt ogroža ljudstvo Hetitov iz območja Anatolije. Omemba Hetitov kot grožnje s severa je zgodovinsko pravilna. Najbolj znan spopad med Egipčani in Hetiti je bitka pri Kadešu iz okoli 1274 pr. n. št., v 5. letu vladavine Ramzesa II. (Goedicke, 1966; 1985; Clayton, 2001, 146–147, 150–151).

Druga pesem s faraonsko motiviko ima naslov *Trije duhovniki v Karnaku*, kjer je bil postavljen obsežen tempeljski skupek boga Amona. Novačan v naslovu navaja izraz duhovniki, v besedilu pa uporablja tudi besedo svečenik (Novačan, 1939, 209). Danes se v kontekstu predkrščanskih religij staroveških civilizacij

Slika 3: Relief s podobo Harhufa na fasadi njegove grobnice v Asuanu (Foto: Karen Green, CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons).

Slika 4: Epigrafska kopija reliefa iz Amonovega templja v Luksorju (vladavina faraona Tutankamona, čigar kartuše je uzurpiral Horemheb, 18. dinastija), ki prikazuje procesijo ob prazniku Opet s svetim čolnom Amonove soproge, boginje Mut, ki ga nosijo svečeniki (prirejeno po Epigraphic Survey, 1994, pl. 14).

praviloma uporablja izraz svečenik. Pesem je spisana v treh delih, v prvih dveh delih svečenika opisujeta sebe in svoj poklic. Novačan uporablja tudi grški izraz za mesto Waset (današnji Luksor): Tebe. Seveda omenja tamkajšnjega glavnega boga Amona in da ga po svetem jezeru peljejo v zlatem čolnu:

In nisi Amon v Karnaku,
ki mu zapoje zbor grlat
in ga po svetem jezeru
prevozi čolnič zlat
(Novačan, 1939, 209)

Dejansko so kipe bogov svečeniki v slavnostnih procesijah med praznovanji, ob obredih, nosili v majhnih čolnih ali barkah na nosilih. Na reliefih svetišč so ohranjene številne upodobitve takih procesij (cf. Brand et al., 1981, fig. 31, 115, 126, pl. 38; Haeny, 1997, fig. 41; Epigraphic Survey, 1994, pl. 12–14, 16; Wilkinson, 2000, 158; 2003, 45; slika 4). Ob prazniku Opet so Amonov čoln iz Karnaka prenesli do templja v Luksorju (Gabolde, 1986; Bell, 1997, 157–174; Darnell, 2010). Amonov tempelj v Karnaku ima tudi sveto umetno jezero, največje te vrste, ki je bilo izkopano pod Tutmozisom III. (približno 120 ×

77 m; cf. Bonnet, 1952, 694–695; Wilkinson, 2000, 72). Novačan omenja zbor, ki poje Amonu in v svetiščih so res peli ali recitali himne bogovom (Dunand & Zivie-Coche, 2004, 90, 100; Onstine, 2005; Szpakowska, 2008, 139; Teeter, 2009; Graves-Brown, 2010, 90–92). Obstaja tudi lokalna legenda, sodobnejše izročilo, po katerem naj bi se ob določenih nočeh na karnaškem jezeru prikazal zlati čoln (Maspero, 1911, 161; Sayce, 1920, 386; Grinsell, 1947, 352).

Amonovo ime naj bi pomenilo skrit ali neviden, kot da bi bil bog nedoumljive, skrite narave (Sethe, 1929, 87–88; Wilkinson, 2003, 92; Allen, 2010, 186). V naslednji kitici se vsebina sklada s pojmovanjem nevidnega, prvobitnega boga Amona:

in ne v oblakih ognjevit
in ne pustinja žejno tlo
in ne v osrčju zemlje skrit,
ne morja temno dno,
(Novačan, 1939, 209)

V starem egipčanskem religioznem besedilu iz 19. dinastije, imenovanem Papirus Leiden I 350,⁴ je Amon opisan kot: »He is farther than the sky, he is deeper

⁴ Papirus Leiden I 350 je morda iz vladavine Ramzesa II., danes ga hrani Narodni muzej starin v Leidnu (Zandee, 1947; Dunand & Zivie-Coche, 2004, 24; Allen, 2010, 186).

than the Duat. No god knows his true appearance, no image of his is revealed through inscriptions, no one testifies to him accurately. He is too secret to uncover his awesomeness» (Dunand & Zivie-Coche, 2004, 24; Allen, 2010, 186). Egipčanski izraz Duat pomeni podzemlje, kraj kamor gredo duše umrlih, podobno kot neke vrste pekel ali grški Hades. Podobnosti s tem opisom so zato v citirani Novačanovi kitici, ki omenja osrčje zemlje (torej podzemlje), oblake (torej nebo) in skritost, razvidne. V zadnji kitici pesnik vzpostavlja povezavo med starim Egiptom in svojo domovino, neke vrste srečanje preteklosti in sedanjosti ali prenos izročila:

Ta hieroglif je v Karnaku
prebral duhovnik mlad
in ga prenesel je domu
v slovenski božji grad.
(Novačan, 1939, 209)

V zadnji pesmi iz tega cikla z nenavadnim naslovom *Dva urednika* je Novačan na koncu v oklepaju dodal: (Po Plutarhu), kar dokazuje, da je izhajal iz zapisov grškega zgodovinarja, ki je živel v 1. in 2. stol. V štirih kiticah opisuje neke vrste verski spor med dvema urednikoma »hieroglifne književne revije« v Tebah. Tukaj je razvidno eklektično mešanje preteklosti in sodobnosti, kar je zelo neobičajno v primerjavi z drugimi pesmimi. Prvi urednik naj bi bil častilec ribe, drugi pa častilec psa. Zadnja pesem nam jasno kaže, da je Novačan vedel za Plutarhovo delo *De Iside et Osiride*, kjer je opisan egipčanski mit o Ozirisu, bogu smrti in vstajenja (Griffiths, 1970; Wilkinson, 2003, 119; Sarischouli, 2024, 3–227). Plutarh je s psi opisoval Anubisa (ki je upodobljen kot šakal ali človek s šakalovo glavo), boga mrtvih in mumifikacije, ki je skrbel za umrle. Ribe se navezujejo na mit o Ozirisu, saj so mu bile posvečene kar tri vrste ribe. V egipčanskem mestu Oksirinh, ki so ga Grki poimenovali po ribi, je zato riba veljala za sveto (Griffiths, 1970, 127; Sarischouli, 2024, 182). Anubis naj bi Ozirisa mumificiral, zato sta bila ta dva bogova in njuno čaščenje povezana. Upoštevač Plutarhov zapis, je bil Anubis sin Ozirisa in boginje Neftis, posvojila pa ga je Ozirisova žena Izida (Wilkinson, 2003, 187).

O Novačanovih virih za stari Egipt je težko sklepati, nedvomno je marsikaj zvedel med bivanjem v Egiptu. V rokopisu *Pisma iz Egipta*⁵ Novačan omenja tudi Herodota: »je bil Herodot tisti grški popotnik, ki je svoje dni oblezel ves Egipt od Aleksandrije do Asuana – tega divnega mesta z jezerom

in Labirintom« (NUK Ms 1645). Dodaja še, da so po Herodotu delavci, ki so gradili Keopsovo piramido, jedli redkev, čebulo in česen. Herodot je res tako zapisal o prehrani delavcev Keopsove piramide. Razvidno je torej, da je bil Novačan seznanjen s Herodotovimi *Zgodbami*. Vendar je nekaj njegovih zapisov malo pomešal med sabo: Labirint – grobni tempelj faraona Amenemhata III. iz 12. dinastije (cf. Petrie, 1889; Petrie et al., 1912; Arnold, 1979; Uytterhoeven & Blom-Böer, 2002) in jezero Moeris (današnji Qarun), ki ju opisuje Herodot, nista v Asuanu, ampak v Fajumski oazi, jugo-zahodno od Kaira. Novačan je napisal še, da je v Asuanu v izgnanstvu pisal satire rimski pesnik Juvenal iz 1. stol. n. št. Dejansko je bil Juvenal (Decimus Junius Juvenalis) ravno zaradi posmehljivih, satiričnih pesmi izgnan v Asuan, kjer je verjetno opravljal vojaško službo (Atchity & McKenna, 1998, 254).

MOTIVI STAREGA EGIPTA V POEZIJI ANTONA AŠKERCA

V slovenski poeziji se izraziti motivi starega Egipta pojavijo že na začetku 20. stol. pri pesniku, prevajalcu, arhivarju in duhovniku Antonu Aškercu (1856–1912). Tudi Aškerc je pesnil o Keopsu, njegovi piramidi in prav tako je naslov ene izmed njegovih pesmi *Pod palmami*, Novačan je napisal naslov v ednini (*Pod palmo*). Aškerc je zbirko naslovil *Akropolis in piramide: Poetični sprehodi po Orientu*, objavljena je bila leta 1909.⁶ Te pesmi so bile prvič objavljene že leta 1906 v *Ljubljanskem zvonu* in v *Slovanu*, istega leta, ko je Aškerc obiskal Egipt. Gre za poezijo »z motivi potovanja po Egiptu in Grčiji ter iz študijskega vživljanja v zgodovinsko preteklost« (Novak, 2013, 276–277). V prvem delu naslovljenem *Egiptovske arabeske*, Aškerc pesni o starem in tedanjem Egiptu. V drugem delu zbirke, naslovljenem *Pod helenskim soncem*, pa pesni o antični Grčiji, zato je v prispevku obravnavan le prvi del. Poleg orientalskih motivov Egipta 19. stol. in zgodnjega 20. stol., kot nam nakazuje izraz arabeske, je Aškerc pesnil tudi o izseljevanju slovenskih žensk iz Vipave v Aleksandrijo.

Posvečamo se izključno besedilom, kjer je Aškerc pesnil o povsem faraonskih motivih. Določeni izrazi se razlikujejo od današnjih, gre torej za arhaizme, kot so Egipt namesto Egipt, farao namesto faraon, žrec namesto svečenik ipd. Namesto poslovenjenega imena Kairo uporablja izraz Kahira, namesto pogrčenega imena Keops pa uporablja obliko Hufu, ki je poslovenjena verzija

5 Rokopise hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK Ms 1645, inv. št. 34/75, 18/81, 17/93, II. Dela: 4. Članki in razprave: Pisma iz Egipta).

6 Zadnji dve desetletji 19. stol. sta obdobje začetka množičnega turizma, k čemer je prispeval tudi razvoj v transportu (Buzard, 2002, 47; Baskar, 2008, 26; 2015, 58). Od leta 1836 je iz Trsta v Aleksandrijo redno plula potniška linija Lloyd (Šmitek, 2001, 33), zato je Egipt postal Evropejcem zelo dostopen.

ali transliteracija egipčanskega imena (Khufu je kot rečeno angleška transliteracija, nemška je Chufu).

V pesmi o vladarju Hufuju Aškerc opisuje gradnjo njegove piramide in pogreb, med drugim omenja boga Anubisa in uporabo granita pri gradnji. Piramida je bila v resnici zgrajena iz apnenca. Rdeči asuanski granit so uporabili le za grobno dvorano (imenovano Kraljeva dvorana), predprostor, sarkofag in podolgovate bloke nad grobno dvorano, ki tvorijo manjše prostore za lajšanje pritiska od zgoraj (Petrie, 1883, 29–30; Rinaldi & Maragioglio, 1965, 45, 49, 53; Lehner, 1997, 111, 114). Iz granita so tudi bloki, s katerimi so blokiral hodnik, ki vodi do grobne dvorane. Aškerc je začetni del postavil v prvo osebo, kot če bi sam faraon veleval svojim podanikom, kjer poudarja težnjo po večnem, posmrtnem življenju.

Hufújeva piramida

»Jaz faraó Hufú, vaš gospodar,
vaš vojskovodja vselej zmagoviti,
Egipta združenega silni car,
ki živih tron zasedel sem sloviti,
razglašam danes sveti svoj ukaz.
Poslušá naj ga vsakdo izmed vas!

»Ponosen grob, visoka piramida
telesu mojemu se naj sezida!
Tam ob puščave robu naj stoji!
Iz rezanega trdega granita
naj dviga se v oblake mi častita!
Ko Anubis zatisne mi oči,
jaz faraó Hufú ne smem umreti,
ne smem strohneti! Večno čem živeti!
V kamnit me položite sarkofag
pa v piramido mojo me nesite,
v kraljevi grobnici me tam shranite!
Okoli mene plul bo sveti mrak,
a jaz od truda bom sladkó počival,
bom živel večno, o Egiptu snival...
In še čez tisoč, tisoč dolgih let,
Egipčani, ves vedel bode svet,
da v piramidi smeli, starodavni
prebiva faraó Hufú vaš slavni.
Zapomnite si strogi moj ukaz!
Na delo nujno zdaj pozivam vas!
Vsak čvrste naj roké zastavi svoje!
To vam naznanja veličanstvo moje!«
(Aškerc, 1909, 27)

Stavek »ne smem strohneti!« je z vidika posmrtnega verovanja starih Egipčanov pravilen, saj je bilo za posmrtno ali večno življenje treba ohraniti telo, zato so pokojnike mumificirali (Troy, 1993; Ikram, 2015, 23). Sledi opis poteka gradnje piramide. V četrti in peti kitici Aškerc opisuje, da je piramido

gradilo sto tisoč ljudi, gradnja pa naj bi trajala 20 let. Natanko tako nam je opisal gradnjo piramide že Herodot, ki je prav tako omenjal 100.000 ljudi in 20 let gradnje. Od tod je mogoče sklepati, da je Aškerc kot vir podatkov uporabil tudi Herodotove *Zgodbe*.

Ukaz jim svoj je faraó prebral
in s trona zlatega Hufú je vstal.
Ministri so molče se priklonili,
plašč dragoceni kralju poljubili
in šli so iz prestolnega gradú
povedat ljudstvu, kaj želi Hufú...

In glej in glej, v puščavi že se zida
ob Nilu faraonu piramida.
Stotisoč delavcev že mrgoli,
stotisoč se tlačanov že potí
in ugonablja, trudi na stavbišču
ko na velikem pisanem mravljišču.
Iz kamnolomov vozijo granit.
Tam koplje, žge se glinasta opeka.
Vse gnete se pri delu, skače, teka,
čim prvi jutni zasine svit.
Kak hrum in šum! Tu kamen tešejo,
ogromne kocke z dleti klešejo.
Tam stroji težke kamne dvigajo,
na skalo skala rezana se sklada,
zidarji tod po odrih švigajo —
in kamen kakor sam na kamen pada...
In raste jim ponosna stavba tá
in raste, raste kvišku piramida,
in više, zmerom više se še zida —
popnè se mar do sinjega nebá?
In glej, šele čez dolgih dvajset let
do vrha dogrâjen kipí v višave
ob robu žgoče libijske puščave
Hufújev mavzolej... O, kak pogled!
Ko siva gora, gora kamenita
stoji tam piramida ponosita...

Egipet ves žaluje. Tiste dni
bog Anubis zatisnil je oči
Hufúju faraonu. Tam v palači
sedaj je ležal hladen, bled in trd.
In prišli so učeni dvorski vrači,
da odženo od kralja kruto smrt.
In pomazilili so mu z mazili
skrivnostnimi in močnimi teló,
zavili v prte drage ga, nato
pa v krsto ga kamnito položili.
Zapeli žreci so svoj žalni spev,
molitev sliši tihi se odmev...
In krsto so slovesno odpeljali
in v piramidi kralja pokopali.
Leží v globoki rakvi sarkofag.
Mir čuva ga, tihota, sveti mrak.

Kateri kralj ima tak mavzolej,
 ko farao Hufú ? Kdor veš, povej!
 Kako stoji mogočno, veličastno,
 ozira po deželi se oblastno
 nagrobni velikanski spomenik,
 nesmrtnosti simbol, rastoč navpik!
 In solnce žarko sije nanj po dnevi.
 In stražijo šakali ga in levi...
 In ko priplava tiha noč nad Nil,
 na nebu zažari nebroj svetíl.
 Nad faraonom zvezd nebroj visí
 in luna mu ko večna luč gori...

O, blagor ti, Hufú, nesmrtni kralj!
 Priroma potnik mnog iz tujih dalj,
 zato, da grobni spomenik tvoj vidi,
 da čudi se prekrasni piramidi...
 (Aškerc, 1909, 28–30)

V nadaljevanju pesnik opisuje, kako Hufu v onostranstvu obžaluje ceno svoje nesmrtnosti, saj naj bi graditelji piramide trpeli in umirali. Omenja, da je farao zato naslovil prošnje na boga Amona, da ga reši nesmrtnosti. Na koncu opisuje plenjenje ali oskrunjenje piramide in Hufujeve mumije kot izpolnitev želje skesanega faraona:

A slavni in nesmrtni kralj Hufú
 ne vživa v piramide dnu miru.
 Duh faraonov tlači noč in dan
 ko težka môra strašen, divji san.
 Kralj vidi svoje sužnje in tlačane,
 ki zlomljene mu kažejo roké,
 zmečkane in izpahnjene nogé
 pa krvaveče, gnojne svoje rane...
 Kako strmijo vanj od vseh stranij
 umirajočih delavcev oči!
 Kralj vidi pred seboj neštete žrtve,
 okoli sebe sliši glasen jok,
 ihtenje, škripanje z zobmi in stok,
 in trume rokodelcev vidi mrtve...
 In tožb in kletev zmešani glasovi
 gmijo na uho mu ko slapovi.
 Ves krik v peklenski zliva se koral:
 »Tu smo, tu smo, nesmrtni slavni kralj,
 mi, ki smo piramido ti zgradili!
 Kako počutiš v krasni se gomili?
 To mora biti zate pravi raj!
 Glej, tebi žrtvovali smo življenje!
 Kaj mar ti bilo naše je trpljenje,
 da si le tí nesmrten vekomaj!...«

Uboji farao! Ah, noč in dan
 že tisoč let ga muči strašni san.
 Prikazni žrtev svojih mora zreti.
 Kako bi rad vezij se iznebil,
 nesmrtnost svojo kak bi rad razbil!

Zaman! Živeti mora in trpeti!
 Oh, kolikrat je že preklel Hufú
 nesmrtnost svojo v piramide dnu!
 In tisoč let že farao vzdihuje,
 življenje svoje bridko obžaluje;
 pošilja vroče prošnje do nebá,
 pošilja jih pred Amona bogá,
 naj sname ž njega to neumrjočnost,
 naj v nič ga pahne božja vsemogočnost!...
 In glej, čez tisoč let usliši bog
 nesrečnega Hufúja vzdih in stok.
 Prihruli so razbojnik barbarji,
 Egipta novi, smeli gospodarji
 in v piramido slavno vdrli so
 in kraljev sarkofag odprli so
 in polastili so se nakitnine,
 vseh dragocenostij in vse zlatnine...
 In brž privlekli ven še tisti dan
 so mumijo Hufújevo na plan.
 Skrunitelji so drzni jo razvili,
 na solncu so ležati jo pustili.
 In glej, ostalo je le pest prahu —
 in mir je imel farao Hufú.
 (Aškerc, 1909, 31–32)

Aškerc je torej podobno kot Novačan Keopsa opisoval kot megalomana, ki mu je bila prioriteta večno življenje. Grobna dvorana pa ni bila v dnu piramide, kot je omenjeno v začetku tega dela, temveč se nahaja v osrčju piramide. Resda je večja dvorana vklesana tudi pod piramido, vendar je ostala nedokončana in je bila kot taka verjetno neuporabljena. Omeniti velja še, da je bil Amon vse do 11. dinastije minorno božanstvo. Najstarejša znana omemba Amona je iz t. i. *Piramidnih tekstov*, ki se prvič pojavijo v piramidi kralja Unasa, zadnjega vladarja 5. dinastije (Wilkinson, 2003, 92; Allen, 2005, 55), kar pomeni, da za časa Keopsove dinastije o Amonu ni nobenih virov.

Največ zgodovinskih elementov je pri Amenhotepovi pesmi, kjer Aškerc opisuje heretičnega faraona, ki je častil le sončnega boga Atona. Naslovu je dodan podnaslov z letnicami njegove vladavine (1392–1374 pred Kr.). Po novejši kronologiji naj bi vladal od 1352 do 1336 pr. n. št. Obsežna pesnitev *Amenhotep IV.* je razdeljena na štiri dele, vse skupaj na 65 posameznih štirivrstičnih kitic. V prvem delu te pesmi Aškerc opisuje, kako so stari Egipčani pod Amenhotepom IV., bolj znanim kot Ehnaton, izpraskali imena vseh ostalih bogov s pilonov in obeliskov in da Amon ni več njihov bog, temveč je edini bog Aton. Tako kot prejšnja pesem, je deloma spisana v prvi osebi:

»In s pilonov in obeliskov
 in z vseh pomnikov in domóv
 izpraskajte po vsem Ponilju
 imena krivih mi bogóv!

»Vsi ti bogovi in maliki
prevara, zmota so in laž!
Proč ž njimi! Naj jih več ne moli
poslej Egipčan zvesti naš!
(Aškerc, 1909, 33–34)

Nadalje omenja, da faraonu ni več ime Amenhotep (kar pomeni Amon je zadovoljen). ampak Eh-en-aton, kar drži, le da se v slovenskem jeziku danes uporablja oblika Ehnaton, ki izvira iz nemške transliteracije Echnaton. In Ehnaton ali Eh-en-aton (v ang. prečrkovanju Akhenaten) se prevaja tudi kot Atonov ali sončev duh, tako kot omenja Aškerc:

»Pa saj Amenhotep več nisem!
Kaj Amon mi poslej je mar!
Eh-en-aton, duh solnčni, zovem
sedaj se jaz, vaš gospodar!«
(Aškerc, 1909, 35)

Danes se Ehnatonovo ime pogosteje prevaja kot Koristen/uporaben za Atona (Quirke, 2001, 157; Allen, 2010, 201; Leprohon, 2013, 105; Hoffmeier, 2015, 123), medtem kot je prevod Atonov duh manj pravilen, saj *akh* pomeni duh ali duša umrlega človeka (Hornung, 1999, 50). Tako je duh sončni danes zastarela interpretacija tega imena. Amenhotep IV. si je spremenil ime v Ehnaton v 5. letu svoje vladavine (Aldred, 1968; Clayton, 2001, 121; Quirke, 2001, 157; Leprohon, 2013, 104–105; Hoffmeier, 2015, 125). V drugem delu pesmi Aškerc omenja Ehnatonovo ženo Nefretete (vidna na sliki 7), ob čemer naj omenimo, da je bil njen sloviti doprski kip⁷ odkrit le tri leta po izdaji te pesniške zbirke, zato Nefretete v času, ko je Aškerc spesnil *Egiptovske arabeske*, še ni bila tako slavna in poznana zunaj egiptološke ali arheološke znanosti kot po odkritju njenega portreta. V tem delu nam Aškerc opisuje novo egiptovsko prestolnico in kraljevo rezidenco Ehút-Atón:

Ehút-atón!... Prekrasno rezidenco
pričaral si iz tal si, modri kralj!
Še tujci hodijo jo ogledavat
in občudóvat dan na dan iz dalj.

Amenhotep stoji na ploski strehi
palače svoje krasne z ženo vred
pa blažen se ozira, ves zamaknjen
z višave... O, kak čudovit pogled!

Dolina sočnatozelena, plodna.
In sveti Nil vali se skozi njo...
In sredi tega raja je ustvaril

prestolnico ponosno kralj si to!

In Solncu, svojemu bogú, posvetil
je mesto svoje farao na čast...
Ehút-atón ta beli, vsa dolina
boga najvišjega sedaj je last.

»Glej, Nefretete, draga žena moja,
kako me ljubi sveti solnčni bog,
kako z obličjem zlatim svojim gleda
veselo na daritev mojih rok!

»Kaj Tebe, mesto to malikovalsko!
Naj vladajo sleparski žreci tam!
Najlepše dviga tukaj se svetišče
atonu-solncu moj svobodni hram!...«
(Aškerc, 1909, 36–37)

V egiptoloških virih se za Ehnatonovo prestolnico danes uporablja izraz Akhetaten (slov. Ahetaton, današnje arabsko ime je Amarna) in pomeni Atonovo obzorje ali Obzorje sončevega diska. Vendar življenje v novi prestolnici za običajne ljudi še zdaleč ni bilo idilično, kot ga opisuje Aškercova pesnitev. Analize kosti v amarnski nekropoli so pokazale, da so prebivalci mesta opravljali težka fizična dela in da so bili slabega zdravja, slabokrvni, prisotna sta bila tudi podhranjenost in skorbut (Kemp et al., 2013). Tako je bila Ehnatonova utopija ne le religijska, ampak tudi zelo realna življenjska težava. Za mesto Luksor (prestolnico Egipta pred Ehnatonovo reformo in center Amonovega kulta) Aškerc uporablja grško verzijo imena Tebe, kar je pravilno in se uporablja v egiptologiji še danes. V naslednjih delih je Aškerc v prvi osebi spesnil *Himno Atonu*, kot če bi nam jo govoril Ehnaton. Po vsebini je podobna dejanski egipčanski *Himni Atonu*:

»O, slava ti, prekrasno Solnce božje!
Ti luč nebeška, vse svetlobe vir!
Ti vir življenja! Glej, klečé te molim!
Ti bog najvišji vladaš nam vsemir!

»Ko ti pokažeš svetlo lice svoje,
izgine črni mrak, izgine noč...
Pogled tvoj žarki oživi svetovje
in vsako stvar prešinja tvoja moč.

»Ko ti zaukaš na obzorju jasnem,
v vesoljni radosti zavriska svet;
odmevajo stotere melodije
po stvarstvu, kamor šine tvoj pogled.

⁷ Leta 1912 je nemški arheolog Ludwig Borchardt (1863–1938) v delavnici kraljevega kiparja Tutmozisa v Amarni odkril sloviti doprski portret kraljice Nefretete. Kip danes hrani Egipčanski muzej v Berlinu (inv. št. ÄM 21300), čeprav ni povsem jasno, kako je prispel v Berlin. Vprašanje je predmet razprav še danes (Borchardt, 1923; Shaw, 2004, 151; Tyldesley, 2018, 121–129).

»Ti solčni bog ustvaril si svetove,
ti naš najvišji modri si vladar;
in naš Egipt in naš Nil, nas same
rodil je tvoj oplojujoči žar.

»Ti sam ustvaril nam duhá si v glavi,
ti nam ustvarjaš spremenljivi čas...
Z največjim spoštovanjem se ti klanjam
in molim tukaj farao te jaz.
(Aškerc, 1909, 38)

Prav tako kot piše Aškerc v tej pesmi, je Sonce ali Aton (vidno na sliki 7) tudi v stari egipčanski *Himni sončnemu božanstvu* ali *Himni Atonu* (cf. Davies, 1908, pl. XXVII; Hornung, 1999, 78–83; Simpson, 2003, 278–283; Lichtheim, 2006b, 96–79; Hoffmeier, 2015, 211–229). opevano ob vzhajanju. Aškerc je zapisal »odmevajo stotere melodije po stvarstvu, kamor šine tvoj pogled« (Aškerc, 1909, 38) in v originalu je zelo podobno zapisano, da Atonovi žarki objemajo vse dežele do meja vsega, kar je ustvaril. Namesto »vir življenja«, kot v Aškerčevi pesmi, je v izvorni himni zapisano »stvarnik življenja«. Aškerc piše: »Ko ti pokažeš svetlo lice svoje, izgine črni mrak, izgine noč...« (Aškerc, 1909, 38). V dejanski himni pa piše: »Svetla je zemlja, kadar vstaneš na robu neba, kadar kot Aton zasvetiš za dne. Ti pošlješ žarke, preženeš temò« (Kos, 1966, 9), kar pomeni, da je Aškerc pravzaprav parafraziral določene dele izvirnega besedila:

Splendid you rise in heaven's lightland,
O living Aten, creator of life!
When you have dawned in eastern lightland,
You fill every land with your beauty.
You are beauteous, great, radiant,
High over every land;
Your rays embrace the lands,
To the limit of all that you made.
(Lichtheim, 2006b, 96–79)

Himno Atonu naj bi spesnil faraon Ehnaton; v njej je opisano vzhajanje in zahajanje sonca ter vpliv vzhajanja in zahajanja na vsa živa bitja, ki naj bi jih Aton kot bog stvarnik ustvaril. Vkllesana je bila na stene več grobnic v Amarni (Lichtheim, 2006b, 90). Najpopolnejša verzija je vklesana v 13 stolpcih na zahodni steni vhodnega hodnika (slika 5) v opuščeni in nedokončani Ajevi grobnici v Amarni – grobnica z oznako TA 25 (cf. Bouriant et al., 1903, pl. XVI; Davies, 1908, 18–19, 29–31; Lichtheim, 2006b, 96–100). Pod besedilom je izklesana še podoba klečečega Aja in njegove žene Tej, ki je bila dojlja kraljice Nefretete (slika 6). Na reliefih v njegovi grobnici je tudi motiv, ki upodablja faraona Ehnatona in njegovo ženo Nefretete, kako skupaj s hčerami z okna palače mečejo Aju in njegovi ženi Tej za nagrado zlat nakit (slika 7;

Slika 5: Epigrafska kopija Himne Atonu v Ajevi grobnici v južni nekropoli v Amarni (Davies, 1908, pl. XXVII).

Davies, 1908, XXIX). Aj je sprva opravljal funkcijo poveljnika kraljeve konjenice in visokega uradnika pod Ehnatomom, kasneje je bil vezir pri Tutankamonu, ki ga je po smrti nasledil in postal predzadnji vladar 18. dinastije, morda je bil Nefretetin oče (Dodson, 2009, 97; Dodson & Hilton, 2010, 154). Iz podobnosti med Aškerčevo pesmijo in *Himno sončnemu božanstvu* je razvidno, da je Aškerc gotovo poznal to besedilo in je verjetno prebral prevod ali vsaj del prevoda. Ehnatonova hvalnica soncu je morda imela nekaj vpliva na biblijske psalme (Brown, 2014, 67–70; Hoffmeier, 2015, 247–265). Po mnenju nekaterih je namreč *Himna sončnemu božanstvu* imela vpliv na 104. psalm v biblijski Knjigi psalmov, ker je prisotnih precej podobnosti (Breasted, 1933, 368; Assmann, 1992, 166–175; 2001, 212–213; Redford, 1993, 387–389;

Slika 6: Klečeča Aj in njegova žena Tej v z dvignjenimi rokami v položaju čaščenja pod Himno Atonu, Ajeva grobnica v južni nekropoli v Amarni (Bouriant et al., 1903, pl. XVII).

Day, 2013). Če je Aškerc kot duhovnik, teolog in hkrati kot pesnik poznal biblijske psalme in se povrh zanimal za orientalske religije, je možno, da je tudi on opazil te sorodnosti.

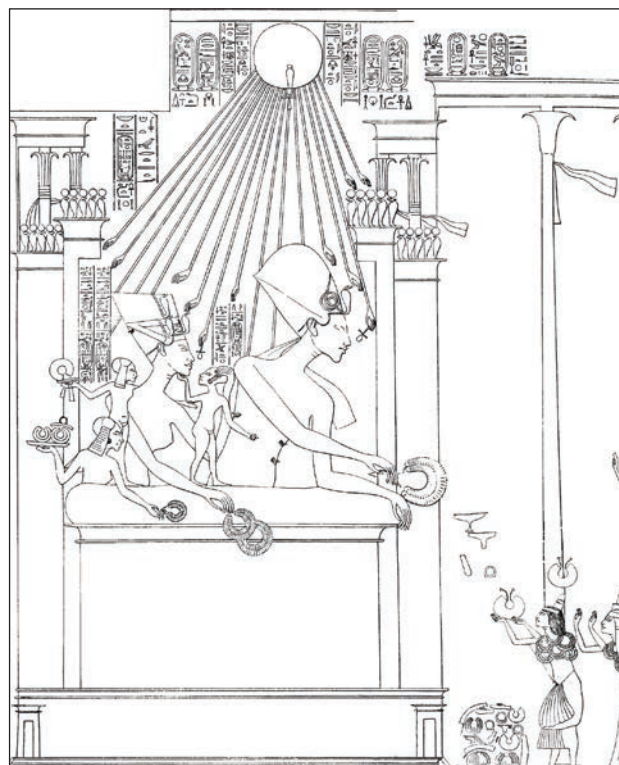
Edini slovenski prevod *Himne sončnemu božanstvu* je iz angleškega prevoda, ki ga je kasneje napisal pesnik in dramatik Gregor Strniša (1930–1987). V tej raziskavi sta citirana le začetni in končni del:

Kako lep zasiješ na robu neba,
živi Aton, ki si prvi bil živ!
Ko se dvigneš na vzhodnem robu neba,
s svojo lepoto napolniš dežele vse.
Lep si, velik, bleščeč, visoko si nad zemljó.
Tvoji žarki dežele objemajo in vse, kar si naredil.
(Kos, 1966, 8)

Kadar vzideš, ljudje žive,
ko zaideš, ljudje umro,
ker ti sam si življenja čas
in le od tebe živimo,
vse oči pa v tvojo lepoto strme,
dokler ne zaideš.

Ko na zahodu zaideš,
takrat se vse delo konča.
Kadar se dvigneš, ljudje se rode,
da za kralja rasto.
Že odkar si zemljo ustvaril,
si jo svojemu sinu namenil,
ki je iz tebe samega izšel,
kralju, ki od resnice živi,
vladarju obeh dežel Nefer-keperu-Re in Ua-en-Re,
sinu Re (*sic*), ki od resnice živi,
gospodarju kron Ehnatonu, ki njegovo življenje je
dolgo,
in véliki kraljevi soprogi, ki ljubi jo kralj,
Nefer-nefru-Aton, vladarici obeh dežel,
Ki zmeraj in večno živi in cvete.
(Kos, 1966, 9–10)

Besedna zveza Nefer-keperu-Re je del enega od petih Ehnatonovih imen in pomeni Lepe so oblike sonca ali Lepe so manifestacije sonca, prevaja pa se tudi kot Popolni od manifestacij sonca (Kozloff, 2012, 247; Leprohon, 2013, 105). Strnišev prevod kot omenjeno seveda ne izhaja direktno iz originala, ampak je prevod nekoliko zastarelega tujega prevoda. Iz tega razloga so ponekod prisotne manjše napake, npr. ob imenu Nefer-nefru-Aton (Lepa je lepota Atona/Popolna je popolnost Atona, cf. Leprohon, 2013, 105) je začuda izpuščen drugi del imena – Nefretete (Simpson, 2003, 283; Lichtheim, 2006b, 100) in pri izrazu Re ni prave sklanjatve, namesto sinu Re bi moralo biti sinu Reja ali pa prevedeno kot sinu sonca ali sinu sončnega boga, medtem ko Ua-en-Re (v ang. transliteraciji

Slika 7: Epigrafska kopija reliefa iz Ajeve grobnice v Amarni (grobnica TA 25), ki prikazuje Ehnatona in Nefretete s hčerkami, ki z okna svoje palače nagrajujejo poveljnika Aja in njegovo ženo Tej z zlatim nakitom. Nad kraljevo družino je sončev disk Aton, ki ima na koncu dolgih žarkov roke, ki faraonu in kraljici držijo simbol ank ali življenje (prirejeno po Davies, 1908, pl. XXIX).

Wa-en-Re) se danes prevaja tudi kot Edini/edinstveni od sonca (Lichtheim, 2006b, 99; Leprohon, 2013, 105). V zadnjem, četrtem delu pesnitve Aškerc opisuje, kako naj bi propadla Ehnatonova monoteistična utopija, in piše da so faraona zastrupili Amonovi svečeniki. Vzrok Ehnatonove smrti ni znan, zato gre le za Aškercov fiktivni dodatek z dramatičnim učinkom. Na koncu opisuje, kako so po propadu Ehnatona in njegove verske reforme povsod uničili Ehnatonova imena, kako so torej izvedli *damnatio memoriae* ali izbris spomina, kar zgodovinsko gledano spet drži (Hari, 1984; Assmann, 2014, 3). Ehnaton zaradi svojih dejanj ni bil vključen v kasnejše egipčanske sezname kraljev, njegova reforma je bila za nove generacije herezija (Hornung, 1999, 5; Allen, 2010, 203).

Iz vseh napisov zdaj imé
se slavno tvoje izpraskava;
z vseh obeliskov, pilonov
ga dleto kruto izsekava.

Izbrisati te hočejo
za vselej ljudstvu iz spomina.
Malikovalce črtil si!
Pozabi naj te zgodovina!
(Aškerc, 1909, 43–44)

Glede obeliskov, ki so v tem odlomku omenjeni, je bil v Karnaku odkrit manjši granitni odlomek piramidiona⁸ obeliska z Ehnatonovo kartušo (Legrain, 1901; Hoffmeier, 2015, 104). Motivi egiptovskega »monoteizma« v Aškerčevi pesmi nam kažejo, da Aškerc ni raziskoval le razširjene obstoječe religije, temveč tudi davno izginule religije, kot je stara egipčanska religija pod Ehnatomom, ki se imenuje atenizem. Ta primer Aškerčeve fascinacije s starim Egiptom ni samo povsem vizualen ali površinski, kot je prazno opisovanje in občudovanje stavb, spomenikov, izražanje vtisov, temveč je poglobljeno zanimanje za duhovni aspekt civilizacije starega Egipta, kar je razvidno še pri drugih pesmih.

V pesmi *Gizejska sfinga* Aškerc spet v prvi osebi opisuje, kaj vse naj bi preko tisočletij videla sfinga, ki jo je dal izklesati Hufujev sin in naslednik faraon Kafre (gr. Kefren). Opisuje egiptovsko deželo in ljudi (kmete, kralje, svečenike), vojne in oskrunjenje spomenikov. Omenja tudi boginjo Izido in njenega moža Ozirisa.

Tovrstni motivi, še posebej izrazito pri *Amenhotepu IV.*, so v slovenski poeziji velika redkost. Povrh je bil Aškerc eden izmed prvih pesnikov nasploh, ki so faraona Ehnatona literarno upodobili. Številne literarne upodobitve Ehnatona so nastale kasneje (Montserrat, 2003, 146–167, 185–187), kot npr. v Waltarijevem romanu *Egipčan Sinuhe* (1945) ali v gledališki igri *Akh-naton* Agathe Christie (napisani leta 1937, objavljeni leta 1973). O Ehnatonu je leta 1947 objavil pesem še en slovenski pesnik, Anton Vodnik (1901–1965) z naslovom *Ehnaton*, napisal je tudi pesmi *Faraon*, *Hvalnica Atonu* in *Sončni spev* (Vodnik, 1947; 1993, 115; 1995, 211–226).

Pred Aškercem je angleški, anglikanski duhovnik in pesnik Hardwicke Drummond Rawnsley (1851–1920) leta 1894 objavil pesniško zbirko *Idylls and Lyrics of the Nile*, kjer lahko zasledimo nekaj presenetljivo podobnih motivov in naslovov kot v Aškerčevih pesmih. V njegovi pesniški zbirki je tudi pesem z naslovom *At Heliopolis* in še *The Obelisk at Heliopolis*. Oba pesnika omenjata tamkajšnji obelisk faraona Senusreta I.⁹ (slika 8) in oba pravita, da je grški filozof Platon obiskal Heliopolis. Rawnsley je o Heliopolisu spesnil dve ločeni pesmi in našteva še več posameznikov, ki naj bi ga obiskali. V obeh pesmih omenja, da je obelisk Senusretov. Aškerc, ki je o Heliopolisu spesnil zgolj eno pesem, omenja le Platona. Aškerc nam v pesmi

Heliopolis v sedmih kiticah zelo pripovedno pesni o Platonovem obisku tega mesta in namenu njegovega obiska – iskanje znanja, modrosti od egiptovskih svečenikov. Egiptovski kmet Platonu cinično pokaže, da je modrost obdelovati zemljo, torej da je modrost neka preprosta, praktična, pragmatična zadeva.

Heliopolis

Solnce žge po polju širnem.
Peš korakam sam po cesti
prašni beli. Tam v daljavi
obelisk štrli iz zemlje
ko kazalec velikanov
pa mi kaže, kje je stalo
tam pred tisoč, tisoč leti
mesto slavno in ponosno —
Heliopolis.

Solnce žge. Po prašni cesti
romam proti obelisku.
In na njivi pokraj ceste
orje star felláh.

Gledam kmeta in na misel
mi prihajaš, modri Platon,
ki pred tisoč, tisoč leti
morda prav po tej-le cesti
si potóval ukaželjen
v Heliopolis.

Vroč bil dan je in pod palmo
sedel v senco si kraj njive,
na kateri je za plugom
stopal v solncu kmet.
Nagovoril si orača,
saj kdaj mogel je molčati
dolgo pravi kak Helen?
In ko si povedal kmetu,
da potuješ v mesto slavno,
da od solnčnega boga bi žrecev
se učil modrosti nove
nepoznane še, skrivnostne,
najglobočje, se smejal ti
je egiptovski orač.

Plug ustavil sredi brazde
in obrisal pot si s čela
in obrnil se je k tebi
pa ti rekel je tako:
»Kaj je treba ti hoditi,
ljubi tujec, k žrecem našim!
Jaz sam lahko razodenem

⁸ Piramidion je izraz, s katerim se označuje vrhnji kamen piramide in tudi piramidasta konica obeliska.

⁹ Senusret I. (gr. Sesostris, vladal 1965–1920 pr. n. št.) je drugi vladar 12. dinastije iz obdobja Srednjega kraljestva. Njegov obelisk v Heliopolisu je najstarejši ohranjen in še stoječi egipčanski obelisk, visok je 20,41 m (Habachi, 1977, 47; Quirke, 2001, 136).

ti modrost največjo našo!
In modrost ta in ta znanost,
ki ti preživí vekove
in vse bajke svečeniške,
je modrost, ki gledaš tukaj
s svojimi očmi jo, tujec –
glej, modrost: orati zemljo!»

Solnce peče po poljani.
In po pusti prašni cesti
stopam sam in mislim nate,
modri Platon... Glej, pred mano
obelisk ko prst demonski
velikanski kaže, kje je
stalo nekdanj slavno mesto
s svečeniki modrijani...

Ni je njihove modrosti
več nikjer na polju širnem.
A na njivi tam-le orje
kakor je oral pred tisoč,
tisoč leti tudi danes
še felláh... Molcé uči me,
kaj največja je modrost.
(Aškerc, 1909, 21–23)

Rawnsley je v pesmi *At Heliopolis* v šesti kitici glede starogrških obiskovalcev zelo na kratko napisal, da so tam razpravljali o bogovih in se učili o zgodovini:

Thee Plato, musing in the fields of An,
Eudoxus, Strabo with the searching eyes
Honoured, and here, the wise Ionian
Talked of the gods and learned their histories.
(Rawnsley, 1894, 22)

Heliopolis je grško ime, ki pomeni Sončevo mesto, ker je tam bil kult sončnega boga. Biblijsko ime za Heliopolis je On, ki izvira iz egipčanskega imena Annu (Armour, 2001, 4) ali Iunu (Habachi, 1977, 5; Quirke, 2001, 73). Rawnsley uporablja za Heliopolis skrajšan izraz An (takratna zastarela transliteracija) in Jonci namesto Grki. Oba pesnika v Heliopolisu omenjata poljane, saj se od sončevega templja razen granitnega Senusretovega obeliska ni ohranilo veliko, le manjši fragmentarni ostanki. Obeliska faraona Tutmozisa III. (18. dinastija, Novo kraljestvo), ki sta prvotno stala v Heliopolisu, sta bila pod prvim rimskim cesarjem Avgustom premeščena pred Cezarej v Aleksandriji, v 19. stol. pa sta bila prepeljana v London in New York (Habachi, 1977, 176–182). Najpomembnejši element njunih pesmi o Heliopolisu so starogrški filozofi in misleci, ki naj bi v Egipt prišli iskat znanje ali modrost. Tales, Solon, Evdoks, Platon in Pitagora naj bi po antičnih izročilih, po Plutarhu in Klemenu Aleksandrijskem, obiskali Heliopolis in se tam učili astronomijo in

Slika 8: Obelisk faraona Senusreta I. v Heliopolisu (Vir: Wikimedia Commons).

matematiko od visokih svečnikov (Mathieu, 1987; Armour, 2001, 4; Vasunia, 2001, 240, 242, 301; Smith, 2013, 319–320). To pa ni nujno res, saj nam misleci v svojih delih ne omenjajo obiska Heliopolisa. Da naj bi Platon in Evdoks obiskala Heliopolis, opisuje Strabon; Platon naj bi tam prebival trinajst let. Egipt je bil že takrat več kot dva tisoč let stara civilizacija, zato je že iz tega razloga razumljivo, zakaj bi Grki egipčanskim svečnikom pripisovali neko globoko znanje ali modrost. Glede Heliopolisa obstaja še stari egipčanski literarni zapis o nekakšnem pomembnem znanju ali dokumentu, ki naj bi se tam nahajal. V besedilu ohranjenem na papirusu Westcar,¹⁰ je opisano, da je Keops skušal odkriti število skrivnih soban Totovega templja, da bi se lahko pri gradnji svoje grobnice zgledoval po tem svetišču. Tot je bil namreč egipčanski bog znanja in pisave (Boylan, 1922, 98–106; Wilkinson, 2003, 215–216). V tej pripovedki je izpostavljeno, da Keops skuša pridobiti podatek o številu soban Totovega templja od čarovnika Džedija. Džedi mu pove, da ve samo lokacijo dokumenta o tem številu – znotraj kremenaste skrinjice v Heliopolisu (cf. Erman, 1890, 53–54; Gardiner, 1925; Lichtheim, 2006a, 268–269; Chioffi & Rigamonti, 2008, 322 – op. 144, 323, 348, 349 – op. 196; Lepper, 2008, 46). Tako motiv iskanja nekega globokega, skritega znanja ali modrosti v egiptovskem Heliopolisu sega že v stari Egipt, že v staro egipčansko književnost.

Podobnosti med Aškerčevimi in Rawnsleyjevimi pesmimi je še več. Rawnsley v pesmi *The Dream-City of Khuenâten (At Tel el-Amarna)* prav tako opisuje mesto Ahetaton, le da je krajša in namesto besede Akhenaten uporablja zastarelo angleško transliteracijo Khuenâten. Aškerc ima v svoji daljši pesnitvi *Amenhotep IV. (1392–1374 pred Kr.)* več zgodovinskih referenc, Rawnsley pa je več o vladavini faraona Ehnatona zapisal le v opombi svoje pesmi. Rawnsley je v pesmi *Morning Mist on the Great Pyramid* prav tako pesnil o Keopsovi piramidi v Gizi in sfingi, le da veliko krajše kot Aškerc, saj je oba motiva strnil v eno pesem s štirimi kiticami. Aškerc pa je za Keopsovo piramido in sfingo napisal dve ločeni, daljši pesmi. Pesnika opisujeta Keopsa kot despota in graditelje piramid kot uboge sužnje, kar je bilo del takratnega splošnega imaginarija starega Egipta. Poleg tega je v že citirani Aškerčevi pesmi nekaj bolj specifičnih in tudi nazornih podrobnosti gradnje piramide, kjer omenja trpljenje, tožbe, kletev in umiranje delavcev (Aškerc, 1909, 31). Rawnsley piše zelo podobno v prvi in v peti kitici, kjer prav tako omenja tožbe in kletev:

I CLIMBED great Chufu's giant stair,
I felt the anguish of the stones,
Loud lamentation filled the air,
And cries of vengeance against thrones.
(Rawnsley, 1894, 30)

But from the quarry, choked with sands,
Came sounds of agony and woe,
Men toiled like cattle, driven in bands;
I heard the curse and frequent blow.
(Rawnsley, 1894, 31)

Pri Aškerčevih *Egiptovskih arabeskah* je več motivov tedanjega Egipta – orientalskih motivov in nekaj motivov starega Egipta, pri Rawnsleyju pa prevladuje stari Egipt in je le nekaj orientalskih tem. Oba sta posvetila pesem palmam, Aškerc kar dve pesmi: *Pod palmami* in *Palma*, Rawnsley pa *The Marriage of the Palms*. Tudi v Rawnsleyjevih pesmih je veliko konkretnih zgodovinskih motivov in dejstev o egiptovski civilizaciji, vendar veliko več kot pri Aškercu. Obenem Rawnsley ob nekaterih pesmih objektivno podaja zgodovinske podatke v obsežnih opombah. Številne manjše in večje podobnosti med tema dvema pesniškima zbirkami, morda niso naključne. Zato bi Aškercu poleg potovanja v Egipt za navdih lahko služila tudi Rawnsleyjeva zbirka. Če bi tedanji kritiki poznali Rawnsleyjeve pesmi o Egiptu, bi mu verjetno očitali te podobnosti. Marja Boršnik (1906–1982) v Aškerčevi biografiji iz 1939 piše, da Aškerc ni znal angleško (Boršnik, 1939, 106). *Slovenski prevajalski leksikon* iz leta 2007 pa navaja, da je Aškerc prevajal tudi iz angleščine (Grum, 2007, 24). V sedmi knjigi *Zbranega dela* je citiran Aškerčev podlistek iz *Spominske knjige v Solčavi* iz 1894, kjer o škofu J. Stepišniku piše, da je prebral njegov tekst v angleščini in italijanščini:

»Knezoškof Stepischnegg! V katerem jeziku pa ta piše v spominsko knjigo? Tu čitam par brezpomembnih prozaičnih vrst – v angleškem ter italijanskem jeziku. Bravo! To imenujem jaz previdnost in Vi tudi. Zaradi angleščine in italijanščine – mirna Bosna – in Dunaj!« (Aškerc, 1993, 16).

Torej lahko sklepamo, da je Aškerc vendarle znal brati angleško. Poleg tega je kot prevajalec znal tudi nemško in rusko (Boršnik, 1939, 106; Grum, 2007, 24). Aškerčeve vire za stari Egipt zato lahko iščemo predvsem v nemščini, saj v slovenskem jeziku literature o starem Egiptu tedaj skorajda ni bilo. Še Herodotove *Zgodbe*, ki so eden izmed najpogosteje uporabljenih zgodovinskih virov, so prvič izšle v slovenščini šele leta 1953, prevedel jih je Anton

¹⁰ Literarno delo, danes znano tudi kot *Keops in čarodeji* ali *Keopsove pripovedke*, spisano v srednji egiptovščini, je ohranjeno le na t. i. papirusu Westcar, ki ga hrani Egipčanski muzej v Berlinu, inv. št. 3033. Datiran je v t. i. Drugo vmesno obdobje (približno 1650–1540 pr. n. št.) in je morda prepis originala iz obdobja Srednjega kraljestva. Obstaja tudi slovenski prevod iz leta 1967 (Bohanec, 1967), ki je prevod dokaj zastarelega francoskega prevoda Gustava Lefebvra iz leta 1949: *Romans et contes égyptiens de l'époque pharaonique*.

Sovrè (1885–1963). Slovenski viri o starem Egiptu iz 19. stol. so redki, večinoma zelo skopi in tudi dokaj obskurni. V 19. stol. so v slovenščini Egipt delno opisali trije slovenski duhovniki v potopisih, ker je romarska pot v Palestino potekala preko Egipta (Frelj, 2016, 71). Leta 1859 je Mihael Verne (1797–1861) objavil *Potovanje v Sveto deželo v letu 1857*, leta 1872 je Luka Jeran (1818–1896) objavil *Popotvanje v Sveto deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, Carigrad in druge kraje*, leta 1892 je Frančišek Lampe (1859–1900) objavil 1. del potopisa *Jeruzalemski romar: opisovanje svete dežele in svetih krajev*. Lampe je leta 1891 v mesečniku *Dom in svet* objavil kratek članek o muzeju v Gizi (predhodniku Egiptovskega muzeja v Kairu, dograjenega 1902), ki pa ne ponuja skoraj nobenih zgodovinskih informacij (Lampe, 1891). Leta 1893 je v taistem mesečniku objavil daljši prispevek v več delih: *Na jutrovem. Potopisne in narodopisne črtice*, kjer navaja nekaj več konkretnjših podatkov o zgodovini kot v potopisu iz leta 1892. Tako kot Aškerc uporablja poslovenjeno obliko imena Hufu, omenja pogosto naveden Herodotov zapis o 100.000 delavcih, dvajset let gradnje Keopsove piramide in prav tako opisuje heliopolski obelisk ter da naj bi se tam šolali grški misleci, kot sta Pitagora in Platon (Lampe, 1893a, 235; 1893b, 522). Aškercu so kot duhovniku verjetno bili ti potopisi znani, čeprav vključujejo samo precej osnovne, splošne opise Egipta. Verne je leta 1850 v *Jadranskem Slavjanu* objavil prispevek *Nekdajni Egipt*, ki je prevod poglavja iz publikacije *Discours sur l'histoire universelle*, ki jo je leta 1681 objavil francoski škof in teolog Jacques-Bénigne Lignel Bossuet (1627–1704). Čeprav je Bousset dosledno navajal Herodota, Diodora Sicilskega, Platona, Strabona in Tacita, je bilo vsaj poglavje o starem Egiptu za časa Vernetova zelo zastarelo, tedaj je bila ta publikacija stara skoraj 170 let – napisana je bila 141 let pred dešifriranjem hieroglifov. Namesto tega bi lahko Verne uporabil bolj recentne in prve prave egiptološke vire,¹¹ ki sta jih objavila prva egiptologa Jean-François Champollion (1790–1832) in Ippolito Rosellini (1800–1843). Leta 1854 je bil Vernetov prevod vključen v *Slovensko berilo za šesti gimnazijalni razred* (Miklošič, 1954, 2–8). Tudi Bossuet omenja grške učenjake v Egiptu (Verne, 1850, 60). Janko Žirovnik (1855–1946) je leta 1874 objavil tri strani dolg prispevek o zgodovini starega Egipta v *Slovenskem učitelju* (Žirovnik, 1874, 37–40). Istega leta je zgodovinar Josip Stare (1842–1907) izdal *Občno zgodovino za slovensko ljudstvo*, kjer o starih Egipčanih obsežno piše na 19 straneh (Stare, 1874, 90–108), veliko podatkov ponovno izhaja iz Herodotovih *Zgodb*. V mesečniku *Dom in svet* je leta 1897 duhovnik Frančišek Sedej

(1854–1931) objavil članek *Klinopisni spominiki in sv. pismo*, v katerem razlaga tudi o Amenhotepu IV. in njegovi verski reformi; omenja arhiv s klinopisnimi dokumenti v Amarni in namesto imena Ehnaton piše »Ku-en-Aten t. j. sijaj solnčne oble« (Sedej, 1897, 596). Dve leti po izidu Aškerčeve zbirke, leta 1911, je Izidor Cankar (1886–1958) v mesečniku *Dom in svet* objavil članek o egipčanski umetnosti s številnimi fotografijami, ki večinoma izhaja iz publikacije *Geschichte der Kunst im Altertum. Aegypten* iz leta 1884 (Cankar, 1911).

Glede možnih tujejezičnih virov za stari Egipt pri Aškercu, lahko omenimo Rawnsleyjevo publikacijo *Notes for the Nile* iz leta 1892, kjer opisuje svoje potovanje po Egiptu. Če je Aškerc bral Rawnsleyjeve pesmi o starem Egiptu, je Rawnsleyjev vodič tudi potencialni vir. Rawnsley je med potovanjem srečal britanskega egiptologa Williama Matthewa Flindersa Petriea (1853–1942) in nemškega egiptologa Émila Brugscha (1842–1930), ki jima je knjigo posvetil. Tedaj je bil za popotnike zelo priljubljen obsežen in ilustriran Baedekerjev vodič po Egiptu s skoraj 400 stranmi in podrobnimi opisi, ki je bil večkrat ponatisnjen (Baedeker, 1898). Še posebej zaradi tega, ker omenja specifične podatke, ki jih lahko zasledimo v Aškerčevih pesmih. Večkrat navaja Herodota, tudi glede gradnje Keopsove piramide. Pri Heliopolisu omenja, da je Platon tam bival in se učil pri svečeniških (Baedeker, 1898, 101, 108). Kot citirano, Aškerc opisuje, kako si je Amenhotep IV. spremenil ime v Ehnaton: »Pa saj Amenhotep več nisem! Kaj Amon mi poslej je mar! Eh-en-aton, duh sončni, zovem sedaj se jaz« (Aškerc, 1909, 35) in Baedekerjev vodič glede Ehnatonovega imena podaja enako natančno razlago kot Aškerčev citat: »For his own original name, in which the name Ammon occurs, the king substituted that of *Ekh-en-eten* or *Spirit of the Sun*« (Baedeker, 1898, xcix). Ob tem na kratko razlaga tudi premostitev prestolnice in versko reformo. Aškerc za Ehnatonovo prestolnico uporablja ime Ehút-atón (Aškerc, 1909, 36) in natanko v tej obliki je navedena tudi v dopoljnjeni izdaji Baedekerjevega vodiča iz leta 1902 – Ekhut-Aton (Baedeker, 1902, 203). Aškerc uporablja slovensko transliteracijo izvirne oblike Keopsovega imena Hufu, ki je prisotna tudi v Baedekerjevem vodiču (Khufu). Aškerc v *Ljubljanskem zvonu* komentira vodič v nemščini po aleksandrijski rivieri Ramleh (El Raml) slovenskega zdravnika Karla Pečnika (1867–1936) iz leta 1900: *Ramleh. Die eleusinische Riviera* (Aškerc, 1900, 647; Aškerc, 1993, 944–945). Poleg splošnih podatkov o Egiptu opisuje le širše območje Aleksandrije. Vodič vsebuje prispevek o zgodovini in arheoloških ostankih te regije, ki ga je napisal italijanski arheolog in prvi direktor Grško-rimskega muzeja

11 Na primer: *Panthéon égyptien* (Champollion, 1823), *Lettres écrites d'Égypte et de Nubie, en 1828 et 1829* (Champollion, 1833), *I monumenti dell'Egitto e della Nubia* (Rosellini, 1832).

v Aleksandriji, Giuseppe Botti (1853–1903). Na podlagi navedenega lahko sklepamo, da se je Aškerc kot popotnik verjetno posluževal tudi takšnih vodičev in potopisov, in ne nujno samo zgodovinskih in teoloških publikacij o Orientu. Ohranjen in objavljen je njegov dnevnik, ki ga je pisal na parniku Semiramis, s katerim je potoval iz Trsta v Aleksandrijo (Aškerc, 1993, 172–180), vendar nam ne razkriva prav nič o njegovih virih glede Egipta, opisuje nam samo plovbo in potnike. Parnik je zaradi obilnega dežja izplul s šesturno zamudo, 1. 3. 1906, ob 17.30 (Aškerc, 1993, 173). Aškerc kasneje večkrat omenja Amenhotepa IV. tudi izven svojih pesmi. V članku *Slovenci na kongresu svobodnih mislecev v Pragi od 8. do 12. septembra t. l.* piše:

»Kakor vera, tako ima svobodna misel svoje slavne mučenike. Od faraona Amenhotepa IV. iz 18. dinastije, ki je bil v starem Egiptu odpravil politeizem in praznovorstvo, do modrijana Sokrata in filozofinje Hipatije; do krivoverstva Jana Husa in raznih reformatorjev« (Aškerc, 1907).

V dokumentu *Arhiv in knjižnica* iz leta 1910 (poročilo o pomenu arhivov in obsegu Mestnega arhiva in knjižnice) razlaga, da je ta vladar v svoji novi rezidenci v Amarni dal postaviti arhiv:

»Kaj so papirusove listine, ki so jih spravili na dan učenjaki iz egiptovskih razsutih templjev in iz grobnic kraljevskih piramid, drugega nego arhivalije, važne za zgodovino starega Egipta? Sloviti heretični farao Amenhotep IV. (1392–1374 pred Kr.) je bil dal sezidati v svoji rezidenci El-Amarni poleg svoje palače posebno poslopje za arhiv« (ZAL LJU 247, a. e. 1; Aškerc, 1993, 580–581).

To drži, o tem smo že navedli Sedejev članek iz 1897. V Amarni je bil leta 1887 odkrit arhiv z glinenimi klinopisnimi tablicami, znanih je 382 tablic. Večinoma gre za pisma, korespondence iz vladavine Ehnatona in njegovega predhodnika Amenhotepa III. z vladarji Hetitov, Mitancev, Babilonije in Asirije (Campbell, 1964; Aldred, 1968, 183–194; Moran, 1992; Schniedewind & Cochavi-Rainey, 2015).

Aškerčeva fascinacija nad starim Egiptom v *Egiptovskih arabeskah* ni zgolj fantazijska in površinska, ampak je fascinacija, ki izvira ali temelji tudi na specifičnih zgodovinskih dejstvih in religiji. Nanjo je močno vplivalo pesnikovo potovanje po Egiptu leta 1906. Obiskal je tudi druge dele sveta: Turčijo, Italijo, Rusijo in Francijo (Novak, 2013, 274). Monumentalna faraonska dediščina, ki jo je Aškerc kontempliral, in preteklost, ki jo je spoznal, sta pripomogli, da je v njegovi poeziji stari Egipt prikazan zelo živo in do določene mere historično. Aškerčevo zanimanje za orientalske religije (Boršnik, 1939, 123; Baskar, 2011, 222; 2015, 73–74) nam pojasni, zakaj je spesnil tako dolgo pesnitev o faraonu Ehnatonu, ki je najstarejši primer pojava religije z enim bogom, ki se jo zato opisuje tudi kot monoteistično (Hoffmeier, 2015, 193–203).

M. Boršnik razlaga, da Aškerc »Nikoli doslej ni verstev in duhovščine tako obtožil kot v tej zbirki« (Boršnik, 1981, 201). Nekatero pesmi vsebujejo razne zastarele domneve, kot je že omenjena prisotnost sužnjev pri gradnji Keopsove piramide, kar na podlagi novejših odkritih strokovnjaki danes zavračajo. Tudi poglavje o antični Grčiji ima veliko zgodovinskih referenc, toda ker je del evropske/zahodne zgodovine in kulture, je nekaj povsem običajnega v leposlovju, za razliko od poglavja, namenjenega Egiptu, kjer je veliko eksotičnih motivov.

Aškerčevi orientalski motivi po eni strani niso poželi uspeha (Novak, 2013, 276). Josip Tominšek (1872–1954) je denimo komentiral, da je Aškerčeva zbirka *Akropolis in piramide* zanimiva, ampak, da je pesnik v njej premalo izražal vtise in preveč svoje ideje:

Omenjene pesmi imajo kolikor toliko osebne namene v prikriti ali neprikriti obliki, ki je tako malo orientalna, da bi ju mogel zadeti tudi kdo, ki ni videl niti morja, kaj šele palme, piramide! Aškerc pa je res videl Grško in je stal ob egiptovski sfingi, samo da mu je včasih lastna volja močnejša nego mogočni vtiski onih čudesnih krajev. Jasno je, da je ondi iskal, kakor povsod v življenju, svedokov za svoje ideje, ki se zanje bori že leta in leta. In našel jih je: pod piramidami bolj negativno, pri Grkih, v helenski kulturi pa pozitivno. (Tominšek, 1909, 54)

Evgen Lampe (1874–1918) je podobno zapisal, da je v teh pesmih malo estetike in da nam Aškerc vsiljuje svojo dogmatiko: »Aškerc pridigar in dogmatik sili vedno tako v ospredje, da ne more Aškerc pesnik nikjer priti do veljave« (Lampe, 1909, 42).

Obenem Lampe delno analizira pesmi tudi z zgodovinskega vidika in očita, da pesnik preveč izkrivlja zgodovino, med drugim v pesmi o Hipatiji (Lampe, 1909, 43). Za *Palmo* pravi, da je silno dolgovozna parafraza Heinejeve pesmi *Ein Fichtenbaum steht einsam*, opaža pa tudi podobnosti s Puškinovo poezijo (Lampe, 1909, 42, 43). Eksotični motivi so bili za Aškerčevo pesniško kariero škodljivi. Bojan Baskar razlaga, da slovenskim modernistom nikakor niso bili všeč orientalski motivi in »poljudnoznanstveno« pesništvo, zaradi česar je bil Aškerc ignoriran v šolskih kurikulumih, izjema je le njegova prva zbirka (Baskar, 2008, 289). Iz teh razlogov naj bi bil Aškerc med Slovenci kritiziran in omalovaževan, drugače pa »mednarodno poznan in uveljavljen« (Baskar, 2008, 28; 2011, 221; 2015, 63–64). Čeprav se ta kategorija Aškerčeve poezije zaradi večinoma orientalskih motivov uvršča pod orientalsko, so bolj v ospredju motivi starega Egipta in še pomembnejše; številne konkretne zgodovinske reference iz starega Egipta, ki jih pravilneje oz. natančneje uvrščamo pod pojav egiptomanije.

Po drugi strani pa so v nekaterih tedanjih časopisih Aškerčevo zbirko tudi zelo pohvalili, ker da je inovativna, in hkrati so druge literate močno grajali, češ da je njihovo pisanje obrabljeno in dolgočasno. Nekateri Aškerčeve pesmi so interpretirali kot satiro. V mesečniku *Slovan* so zapisali:

*Aškerčeve knjige so kulturni dogodki v Sloven-
cijah. Sodi o njih z umetniškega, verskega ali
filozofskega stališča kakorkoli, eno je gotovo: Le
njegove knjige širijo horicont slovenski literaturi,
le Aškerc bogati vrt slovenske poezije vedno in
vedno z novimi, izrednimi cvetkami, le Aškerc
donaša v hram slovenske Muze novih biserov,
novih dišav, novih barv. Ozrmo se vendar
po slovenski literaturi! Vseposvod erotika,
največkrat še limonadna, solzava erotika, nekaj
importiranega bohemskega snobstva, nekaj
oguljenega kmetavzarstva, nekaj hinavskega
socializma, nekaj zastarele romantike, skratka:
vseposvod – polno večnoistega premlevanja.
Le redki so resnično originalni pojavi v naši
novejši beletristiki! Kakor kokoši okoli vedno
istega gnojišča se vrte naši literatje vedno ob
isti točki. Idealna in pa seksualna ljubezen,
raznovrstno garnirana prešeštva, študentje,
»umetniki«, kmetje, koncipijentje, trgovci, vaški
tepci, mestne prismode, – kje najdeš v naši
sedanji literaturi kaj družega? Stokrat, tisočkrat
pogreta jed! Vse se poti le še okoli oblike, okoli
stila in tehnike; za vsebino ni nobene brige več.
Izpreminja se pač okvir, a slika ostaja stara.
Aškerc pa čuti to najbolj; zato ga vleče vedno
iznova izza tesne domače ograje, da vidi nove
svetove in nove ljudi. In kakor Proteus se nam
pojavi v novi podobi. Nihče nam doslej še ni
opeval Egipta, nihče še Grčije; Aškerc je torej
moral zopet prvi »orati ledino«. Leta 1909 šele
je razkril A. Aškerc slovenski domovini Egipet in
Akropolis. In Slovenci so bili že toli topi, da se
temu velikemu dogodku niso niti čudili, kaj še
da bi se sramovali. (Slovan, 1909, 94)*

Konkretnije so med drugim zapisali: »Med najboljše Aškerčeve balade spada v svojih opisih grandiozna in dramatska »Hufujeva piramida«. Tudi v njej je satira na kruto slavohlepje vladarjev, a prav aškerčevsko strupena satira je v baladi »Amenhotep IV.« Hkrati pa obsega ta balada najlepšo himno solncu» (Slovan, 1909, 95).

Rudolf Marn je v *Našem listu* zapisal podobno:

*Povdarjala se je že večkrat posebna Aškerčeva
individualnost v poeziji, ki ji nič enakega ali je
le prav malo malo najdemo pri drugih pesni-
kih. Aškerc ima svojo smer, svoj način, gotovo
nekaj izvirnega in težkega, zato pa nima nič*

*posnemalcev in naslednikov. Zupančič in Kette
imata svojo šolo, vrsto mlajših pesnikov, ki
korakajo po njih stopinjah in se bolj ali manj
trudijo posnemati jih v obliki in izražanju.
Aškerčeva poezija je rezka, pikra in bolj trda,
ki se posebno pokaže v perečih satirah, kjer
beseda takorekoč res udari kakor bič. Tudi
zadnja zbirka kaže glede vsebine in oblike isto
individualnost pesnikovo, pravi aškercizem,
ki nam pri Aškercu prija in ustreže, dočim
bi ga pri kakem drugem vzeli kot pretrdo
poezijo. Ozadje te pesniške zbirke je po
večini historično. Pesnik nas uvaja v duhu v
staro helensko in egipčansko dobo; skoro
pozabljene slike nastopajo na novo pred oči,
seveda v poetični obliki in premnogokrat
porabljene za ostro satiro na današnje razmere.
Prav z vžitkom bo čital vsakdo te zgodovinske
podobe, ki so se mu nekdanj omilile in nas učile
izpoznavati stare Helene in Egipčane, njih
moralo in njih življenje. Prav spretno so vmes
nanizane pekoče satire v orijentalški obleki,
toda iz naših razmer in našega domačega kul-
turnega položaja. Kot satire, včasih prav ostre,
moramo označiti naslednje: najhujša je Učeni
osel, potem so »Kavarna pri arabskem konju«,
Amenhotep IV, Mohamed in Ajiša, Fidija in
suženj. »Oda na Nil« je res nekaj veličastnega,
morda imamo prav malo takih od, name je vsaj
napravila tak vtis in gotovo jo bom še večkrat
z vžitkom čital. (Marn, 1908)*

V Soči so na kratko objavili: »Nova knjiga, polna
lepih slik iz Grške in iz dežele piramid; verzi gladki,
vsebina prikupljiva. Pač Aškerčevo delo, katero najto-
pleje priporočamo« (Soča, 1908).

Zbirko je pohvalil tudi hrvaški pesnik Dragutin
Domjanić v feljtonu revije *Savremenik*: »Pjesme su u
toj knjizi lijepe kao vazda Aškerčeve, a knjiga ukusna,
dok je nakladnik L. Schwentner. Kod nas žalibože
imade najviše nakladnika za Sherlock Holmesa i sličnu
»literaturu« (Domjanić, 1909, 53).

ZAKLJUČEK

Motivi starega Egipta v Novačanovih in Aškerče-
vih poeziji še niso bili raziskani z zgodovinskega in
kulturnega vidika starega Egipta. Čeprav so kritiki
Aškerčeve pesmi deloma slabo sprejeli, so po zgo-
dovinski vsebini gledano zelo bogate. Novačanove pesmi
s faraonskimi motivi so podobno kot Aškerčeve danes
še vedno prezrte ali slabo poznane. Oba pesnika sta
potovala v Egipt, čeprav v različnih obdobjih in iz
različnih vzgibov. Njuna poezija je do določenih mere
podobna, vsaj po vsebini, sam pesniški slog pa je
seveda različen. Ne glede na to, je bilo Novačanovo
pisanje delno pod vplivom Aškerca (Novačan, 1986,

364). Pri Novačanu so bile pesmi s faraonsko motiviko nenačrtovana posledica službenega potovanja v Egipt, pri Aškercu pa so ravno nasprotno nastale iz povsem načrtnega, zasebnega interesa. Iz vsebine njunih besedil je razvidno, da nista le kot turista brezbrizno opazovala starodavne spomenike, ampak sta se do neke mere o teh ostankih in o egipčanski zgodovini in kulturi tudi pozanimala oz. jo raziskovala, celo brala prevode starih egipčanskih besedil. Nekaj prevodov sta tudi citirala/parafrazirala. Takšne pesmi, ki imajo v sebi tolikšno zgodovinsko vsebino, je torej treba analizirati ne samo z literarnega, izključno umetniškega vidika, temveč tudi z zgodovinskega vidika stare egipčanske civilizacije. Ravno to daje tovrstnim pesmim veliko večjo težo, vsebinsko kakovost, zato so lahko veliko bolj zanimive za zgodovinarje, arheologe ali egiptologe. Oba pesnika omenjata najbolj znane spomenike: Keopsovo piramido, obeliske, pilone in najbolj poznane egipčanske bogove, kot so Izida, Oziris in Anubis ter Amon. Seveda so v obeh pesniških opusih prisotne še številne povsem domišljajske pesmi, kar je razumljivo, saj osnovni namen lirike ni opisovati, pripovedovati neke dogodke (razen pri epski liriki), ampak izpovedovati svoja občutja, misli, vtise ipd. Aškercu je bilo

očitano, da naj bi ravno zgodovinska vsebina skazila umetniško vrednost njegove poezije, ki pa je bila do danes spregledana. Pri Aškerčevih pesmih so očitne številne vsebinske podobnosti z Rawnsleyjevo zbirko *Idylls and Lyrics of the Nile*. Za razliko od Novačanovih del je egipčanska motivika pri Aškercu zaradi širšega zanimanja veliko bolj poglobljena. Oba pesnika sta kljub omejenim, tujejezičnim virom o egipčanski civilizaciji, do katerih sta lahko dostopala na svojih potovanjih, vključila v svoje pesmi nekaj zelo specifičnih podatkov. Potovanja v Egipt so bila delno rezultat razmaha priljubljenosti starega Egipta, egiptomanije – navdušenja nad starim Egiptom, orientalizma, delno rezultat veliko večje politične in ekonomske povezanosti z Evropo, saj je bil Egipt konec 19. in začetek 20. stol. britanska kolonija ali protektorat, arheološke ostanke pa so izkopavali seveda večinoma le evropski in ameriški arheologi. Zaradi tega je bilo Evropejcem potovati po Egiptu in spoznavati stari Egipt relativno enostavno oz. dostopno. Predstavljene Aškerčeve in Novačanove pesmi so danes skoraj pozabljene in so redko pesniško pričevanje o fascinaciji nad starim Egiptom dveh Slovencev, ki sta opevala njegovo nekdanjo veličino.

MOTIFS OF ANCIENT EGYPT IN THE POETRY OF ANTON NOVAČAN
AND ANTON AŠKERC

Andrej MEČULJ

Oljčna pot 63c, 6000 Koper, Slovenia
e-mail: andrej.meculj@gmail.com

SUMMARY

The poetic oeuvres of Anton Aškerc, Akropolis in Piramide (Acropolis and the Pyramids, published in 1909) and Anton Novačan, Večeri ob Nilu (Evenings by the Nile, published in 1933, 1938 and 1939) contain many specific references from ancient Egyptian history, religion and poetry. There are even some quotations and paraphrases of ancient Egyptian texts, such as the “appeal to the living” from the tomb of the governor Harkhuf at Aswan, which was translated by Novačan in the poem Vzdihi iz groba (The Sigh from the Grave) and The Great Hymn to the Aten from the tomb of Ay, partially paraphrased by Aškerc in the poem entitled Amenhotep IV. The latter poem is a long description of the religious reform of Amenhotep IV, better known as Akhenaten. Both poets, who travelled to Egypt under different circumstances, mention the Great Pyramid and Pharaoh Khufu as a despot, obelisks, pylons and the most famous Egyptian gods, such as Isis, Osiris, Anubis and Amun. Anton Aškerc’s poems have many similarities with Idylls and Lyrics of the Nile, written by Hardwicke Drummond Rawnsley, published in 1894. The motif of the Greek philosophers searching for knowledge in the city of Heliopolis is just one example described by both poets. The works of Novačan and Aškerc, inspired by the ancient Egyptian civilisation, are a rare example of Egyptomania in Slovene poetry.

Keywords: Egypt, Egyptomania, Slovene Poetry, Anton Aškerc, Anton Novačan

VIRI IN LITERATURA

- Aldred, Cyril (1968):** Akhenaten, Pharaoh of Egypt: A New Study. New York, McGraw-Hill.
- Allen, J. Peter (2005):** The Ancient Egyptian Pyramid Texts. Atlanta, Society of Biblical Literature.
- Allen, J. Peter (2010):** Middle Egyptian: An Introduction to the Language and Culture of Hieroglyphs. Cambridge, Cambridge University Press.
- Armour, Robert A. (2001):** Gods and Myths of Ancient Egypt. Cairo, American University in Cairo Press.
- Arnold, Dieter (1979):** Das Labyrinth und seine Vorbilder. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Kairo, 35, 1–9.
- Arnold, Dorothea (1999):** When the Pyramids Were Built: Egyptian Art of the Old Kingdom. New York, The Metropolitan Museum of Art.
- Assmann, Jan (1992):** Akhenaten's Theology of Light and Time. Proceedings of the Israel Academy of Sciences and Humanities, 7, 4, 143–176.
- Assmann, Jan (2001):** The Search for God in Ancient Egypt. Ithaca, London, Cornell University Press.
- Assmann, Jan (2009):** Moses the Egyptian: The Memory of Egypt in Western Monotheism. Harvard, Harvard University Press.
- Assmann, Jan (2014):** From Akhenaten to Moses: Ancient Egypt and Religious Change. Cairo, American University in Cairo Press.
- Aškerc, Anton (1900):** Ramleh. Ljubljanski zvon, 20, 1, 647.
- Aškerc, Anton (1907):** Slovenci na kongresu svobodnih mislecev v Pragi od 8. do 12. septembra t. l. Slovenski narod, 40, 218.
- Aškerc, Anton (1918):** Akropolis in piramide: Poetični sprehodi po Orientu. Ljubljana, A. Schwentner.
- Aškerc, Anton (1993):** Zbrano delo. Sedma knjiga: Podlistiki in potopisi/Kritični in polemični spisi. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Atchity, Kenneth John & Rosemary McKenna (1998):** The Classical Roman Reader: New Encounters with Ancient Rome. Oxford, Oxford University Press.
- Baedeker, Karl (ur.) (1898):** Egypt: Handbook for Travellers. Leipzig, Karl Baedeker.
- Baedeker, Karl (ur.) (1902):** Egypt: Handbook for Travellers. Leipzig, Karl Baedeker.
- Baskar, Bojan (2008):** Načini potovanja in orientalistično potopisje v avstro-ogrski provinci: primer Antona Aškerc. Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 48, 3/4, 24–35.
- Baskar, Bojan (2011):** Oriental Travels and Writings of the Fin-de-Siècle Poet Anton Aškerc. V: Gadoin, Isabelle & Živa Vesel (ur.): Figures pionnières de l'orientalisme: Convergences européennes, Monde anglophone, Europe centrale et orientale (Res Orientales XX). Bures-sur-Yvette, Groupe pour l'Étude de la Civilisation du Moyen-Orient, 219–230.
- Baskar, Bojan (2015):** Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina: uvod v slovensko etnomitologijo. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Behrens, Peter (1986):** Widder. V: Helck, Wolfgang, Otto, Eberhard & Wolfhart Westendorf (ur.): Lexikon der Ägyptologie VI. Wiesbaden, Otto Harassowitz, 1243–1245.
- Bell, Lanny (1997):** The New Kingdom »Divine« Temple: The Example of Luxor. V: Shafer, Byron E. (ur.): Temples of Ancient Egypt. Ithaca, Cornell University Press, 127–184.
- Bohanec, Franček (1967):** Proza starega Egipta. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Bonnet, Hans (1952):** Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte. Berlin, Walter de Gruyter & Co.
- Borchardt, Ludwig (1923):** Porträts der Königin Nofretete aus den Grabungen 1912/13 in Tell el-Amarna. Leipzig, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Boršnik, Marja (1939):** Anton Aškerc: Življenje in delo. Ljubljana, Modra ptica.
- Boršnik, Marja (1981):** Anton Aškerc (Znameniti Slovenci). Ljubljana, Partizanska knjiga.
- Bossuet, Jacques-Bénigne (1681):** Discours sur l'histoire universelle à Monseigneur le Dauphin. Paris, S. Mable-Cramoisy.
- Bouriant, Urbain, Legrain, Georges & Gustave Jéquier (1903):** Monuments pour servir à l'étude du culte d'Atonou en Égypte. Tome premier: Les tombes de Khoutatonou (Mémoires publiés par les Membres de l'Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire 8). Le Caire, Institut Français d'archéologie orientale.
- Boylan, Patrick (1922):** Thoth, the Hermes of Egypt. A Study of Some Aspects of Theological Thought in Ancient Egypt. London, Oxford University Press.
- Brand, Peter J. (2000):** The Monuments of Seti I: Epigraphic, Historical and Art Historical Analysis. Leiden, Boston, Köln, Brill.
- Brand, Peter J. (2007):** Veils, Motives, and Marginalia: The Use of Sacred Space at Karnak and Luxor. V: Dorman, Peter F. & Betsy M. Bryan (ur.): Sacred Space and Sacred Function in Ancient Thebes (Studies in Ancient Oriental Civilization 61). Chicago, Oriental Institute of the University of Chicago, 51–83.
- Brand, Peter J., Feleg, Rosa Erika & William J. Murnane (1981):** The Great Hypostyle Hall in the Temple of Amun at Karnak (Oriental Institute Publications 142). Chicago, Oriental Institute of the University of Chicago.
- Breasted, James Henry (1906):** Ancient Records of Egypt. Volume I: The First to the Seventeenth Dynasties. Chicago, University of Chicago Press.
- Breasted, James Henry (1912):** Development of Religion and Thought in Ancient Egypt. New York, Charles Scribner's Sons.
- Breasted, James Henry (1933):** The Dawn of Conscience. New York, London, Charles Scribner's Sons.

- Brier, Bob (2013):** *Egyptomania: Our Three Thousand Year Obsession with the Land of the Pharaohs*. New York, Palgrave Macmillan.
- Brown, William P. (2014):** *The Oxford Handbook of the Psalms*. Oxford, Oxford University Press.
- Buzard, James (2002):** *The Grand Tour and After (1660–1840)*. V: Hulme, Peter & Tim Youngs (ur.): *Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge, Cambridge University Press, 37–52.
- Campbell, Edward Fay (1964):** *The Chronology of the Amarna Letters, with Special Reference to the Hypothetical Coregency of Amenophis III and Akhenaten*. Baltimore, The Johns Hopkins Press.
- Cankar, Izidor (1911):** *Egiptčanska umetnost. K našim slikam*. *Dom in svet*, 24, 3, 107–111.
- Carrott, Richard G. (1978):** *The Egyptian Revival: Its Sources, Monuments, and Meaning, 1808–1858*. Berkeley, University of California Press.
- Carter, Howard & Arthur Cruttenden Mace (1923):** *The Tomb of Tut-Ankh-Amen, Discovered by the Late Earl of Carnarvon and Howard Carter. The First Volume*. New York, George H. Doran.
- Champollion, Jean-François (1823):** *Panthéon égyptien, collection des personnages mythologiques de l'ancienne Égypte, d'après les monuments*. Paris, Firmin Didot.
- Champollion, Jean-François (1833):** *Lettres écrites d'Égypte et de Nubie, en 1828 et 1829*. Paris, Firmin Didot.
- Chioffi, Marco E. & Giuliana Rigamonti (2008):** *Antologia della letteratura egizia del Medio Regno. Volume II*. Torino, Ananke.
- Christie, Agatha (1973):** *Akhnaton: A Play in Three Acts*. London, Collins.
- Clayton, Peter A. (1982):** *The Rediscovery of Ancient Egypt: Artists and Travellers in the Nineteenth Century*. London, Thames & Hudson.
- Clayton, Peter A. (2001):** *Chronicle of the Pharaohs*. London, Thames & Hudson.
- Curl, James Stevens (2006):** *The Egyptian Revival: Ancient Egypt as the Inspiration for Design Motifs in the West*. London, Routledge.
- Darnell, John Coleman (2010):** *Opet Festival*. V: Dieleman, Jacco & Willeke Wendrich (ur.): *UCLA Encyclopedia of Egyptology*. Los Angeles, University of California Press, 1–15.
- Davies, Norman de Garis (1908):** *The Rock Tombs of El Amarna. Part VI: Tombs of Parennefer, Tutu, and Aÿ*. London, The Egypt Exploration Fund.
- Day, John (2013):** *Psalms 104 and Akhenaten's Hymn to the Sun*. V: Gillingham, Susan (ur.): *Jewish and Christian Approaches to the Psalms: Conflict and Convergence*. Oxford, Oxford University Press, 211–228.
- De Morgan, Jacques, Bouriant, Urbain, Legrain, Georges, Jéquier, Gustave & Alexandre Barsanti (1894):** *Catalogue des monuments et inscriptions de l'Égypte antique. Première Série. Tome premier: De la frontière de Nubie a Kom Ombos*. Vienne, Adolphe Holzhausen.
- Dobrev, Vassil (1993):** *Considérations sur les titulatures des rois de la IVe dynastie égyptienne*. *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale*, 93, 179–204.
- Dodson, Aidan (2009):** *Amarna Sunset: Nefertiti, Tutankhamun, Ay, Horemheb, and the Egyptian Counter-Reformation*. Cairo, American University in Cairo Press.
- Dodson, Aidan & Dyan Hilton (2010):** *The Complete Royal Families of Ancient Egypt*. London, Thames & Hudson.
- Domjanić, Dragutin M. (1909):** *Aškerc. Savremeni*, 4, 1, 53–55.
- Dunand, Françoise & Christiane Zivie-Coche (2004):** *Gods and Men in Egypt: 3000 BCE to 395 CE*. Cornell, Cornell University Press.
- Edel, Elmar (2008):** *Die Felsgräbernekropole der Qubbet el-Hawa bei Assuan. I. Abteilung. Band 1: Architektur, Darstellungen, Texte, archäologischer Befund und Funde der Gräber 1. QH 24 QH 34p*. Paderborn, Ferdinand Schöningh.
- Epigraphic Survey (1994):** *Reliefs and Inscriptions at Luxor Temple. Volume 1: The Festival Procession of Opet in the Colonnade Hall (Oriental Institute Publications 112)*. Chicago, University of Chicago Press.
- Erman, Adolf (1890):** *Die Märchen des Papyrus Westar I. Einleitung und Kommentar*. Berlin, W. Spemann.
- Erman, Adolf (1892):** *Zu den Inschriften des Ḥḥwḥf*. *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 30, 78–83.
- Fay, Elizabeth A. (2021):** *Romantic Egypt: Abyssal Ground of British Romanticism*. Lanham, Lexington Books.
- Frelih, Marko (2016):** *Holy Tree in My Room – Slovenes and the Bible Lands*. V: Hudáková, Ľubica & Jozef Hudec (ur.): *Egypt and Austria IX: Perception of the Orient in Central Europe (1800–1918)*. *Proceedings of the Symposium Held at Betliar, Slovakia (October 21st to 24th, 2013)*. Kraków, Aigyptos Foundation, 71–80.
- Gabolde, Luc (1986):** *L'itinéraire de la procession d'Opet. Égypte: Louqsor, Temple du Kâ royal, Dossiers Histoire et Archéologie*, 101, 27–28.
- Gardiner, Alan H. (1925):** *The Secret Chambers of the Sanctuary of Thoth*. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 11, 1/2, 2–5.
- Garnot, Jean Sainte Fare (1938):** *L'Appel aux Vivants dans les textes funéraires égyptiens des origines à la fin de l'Ancien empire (Recherches d'archéologie, de philologie et d'histoire 9)*. Caire, Institut Français d'archéologie orientale.
- Gautier, Théophile (1858):** *Le Roman de la momie*. Paris, L. Hachette.
- Goedicke, Hans (1966):** *Considerations on the Battle of Kadesh*. *Journal of Egyptian Archaeology*, 52, 71–80.
- Goedicke, Hans (ur.) (1985):** *Perspectives on the Battle of Kadesh*. Baltimore, Halgo.
- Grajetzki, Wolfram (2020):** *The People of the Cobra Province in Egypt: A Local History, 4500 to 1500 BC*. Oxford, Oxbow Books.

- Graves-Brown, Carolyn (2010):** *Dancing for Hathor: Women in Ancient Egypt*. London, New York, Continuum.
- Griffiths, Gwyn J. (1970):** *Plutarch's De Iside et Osiride*. Wales, University of Wales Press.
- Grinsell, Leslie Valentine (1947):** *The Folklore of Ancient Egyptian Monuments*. *Folklore*, 58, 4, 345–360.
- Grum, Martin (ur.) (2007):** *Slovenski prevajalski leksikon 1550–1945*. Poskusni zvezek A–J. Ljubljana, Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU.
- Güter, Jacques (1997):** *Lettre de Pépy II à Herkhof. Égypte, Afrique & Orient*, 7, 16–21.
- Habachi, Labib (1977):** *The Obelisks of Egypt: Skyscrapers of the Past*. New York, Scribner.
- Haeny, Gerhard (1997):** *New Kingdom Mortuary Temples and »Mansions of Millions of Years«*. V: Shafer, Byron E. (ur.): *Temples of Ancient Egypt*. Ithaca, Cornell University Press, 86–126.
- Hari, Robert (1984):** *La »damnatio memoriae« amarnienne*. V: *Mélanges Adolphe Gutbub*. Montpellier, Université de Montpellier, 95–102.
- Herodot iz Halikarnasa (2006):** *Zgodbe*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Hoffmeier, James Karl (2015):** *Akhenaten and the Origins of Monotheism*. Oxford, Oxford University Press.
- Holmberg, Maj Sandman (1946):** *The God Ptah*. Lund, C. W. K. Gleerup.
- Hornung, Erik (1999):** *Akhenaten and the Religion of Light*. Ithaca, Cornell University Press.
- Hornung, Erik, Krauss, Rolf & David Warburton (ur.) (2006):** *Ancient Egyptian Chronology*. Leiden, Brill.
- Humbert, Jean-Marcel & Clifford Price (ur.) (2003):** *Imhotep Today: Egyptianizing Architecture*. London, University College London Press.
- Ikram, Salima (2015):** *Death and Burial in Ancient Egypt*. Cairo, American University in Cairo Press.
- Jeran, Luka (1872):** *Popotvanje v Sveto deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, Carigrad in druge kraje*. Ljubljana, Luka Jeran.
- Jiménez-Serrano, Alejandro (2023):** *Descendants of a Lesser God. Regional Power in Old and Middle Kingdom Egypt*. Cairo, American University in Cairo Press.
- Kajfež, Tomislav (2008):** *Odsevi Egipta v Sloveniji*. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 18, 2, 455–462.
- Kemp, Barry, Stevens, Anna, Dabbs, Gretchen R., Zabecki, Melissa & Jerome C. Rose (2013):** *Life, Death and Beyond in Akhenaten's Egypt: Excavating the South Tombs Cemetery at Amarna*. *Antiquity*, 87, 64–78.
- Kos, Janko (ur.) (1966):** *Svetovna književnost: izbrana dela in odlomki*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Kozloff, Arielle P. (2012):** *Amenhotep III: Egypt's Radiant Pharaoh*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lampe, Evgen (1909):** *A. Aškerc: Akropolis in Piramide*. *Dom in svet*, 22, 1, 42–44.
- Lampe, Frančišek (1891):** *Egiptovski muzej v Gizeju*. *Dom in svet*, 4, 4.
- Lampe, Frančišek (1892):** *Jeruzalemski romar: opisovanje svete dežele in svetih krajev*. I. zvezek. Celovec, Družba sv. Mohorja.
- Lampe, Frančišek (1893a):** *Na jutrovem. Potopisne in narodopisne črtice*. *Dom in svet*, 6, 5, 234–237.
- Lampe, Frančišek (1893b):** *Na jutrovem. Potopisne in narodopisne črtice*. *Dom in svet*, 6, 11, 521–524.
- Lefebvre, Gustave (1949):** *Romans et contes égyptiens de l'époque pharaonique*. Paris, A. Maisonneuve.
- Legrain, Georges (1901):** *Sur un Temple d'Aten à Hermonthis*. *Recueil de Travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes*, 23, 62.
- Lehner, Mark (1997):** *The Complete Pyramids*. London, Thames & Hudson.
- Lepper, Verena M. (2008):** *Untersuchungen zu pWestcar: Eine philologische und literaturwissenschaftliche (Neu-)Analyse (Ägyptologische Abhandlungen 70)*. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Leprohon, Ronald J. (2013):** *The Great Name: Ancient Egyptian Royal Titulary*. Atlanta, Society of Biblical Literature.
- Lichtheim, Miriam (2006a):** *Ancient Egyptian Literature: A Book of Readings. Volume I: The Old and Middle Kingdoms*. Los Angeles, University of California Press.
- Lichtheim, Miriam (2006b):** *Ancient Egyptian Literature: A Book of Readings. Volume II: The New Kingdom*. Los Angeles, University of California Press.
- Marn, Rudolf (1908):** *A. Aškerc: Akropolis in piramide*. *Naš list: neodvisno politično glasilo za Slovence*, 4, 50.
- Maspero, Gaston (1911):** *Egypt: Ancient Sites and Modern Scenes*. New York, D. Appleton and Company.
- Mathieu, Bernard (1987):** *Le voyage de Platon en Égypte*. *Annales du Service des Antiquités de l'Égypte*, 71, 153–167.
- Mečulj, Andrej (2020):** *Obujeni Egipt v delih štirih slovenskih umetnikov*. *Umetnostna Kronika*, 67, 2–19.
- Miklošič, Franc (ur.) (1954):** *Slovensko berilo za šesti gimnazijalni razred*. Dunaj, V zalogi ces. kral. bukev za šole pri Sv. Ani v Janezovih ulicah.
- Montserrat, Dominic (2003):** *Akhenaten: History, Fantasy and Ancient Egypt*. London, New York, Routledge.
- Moran, William L. (1992):** *The Amarna Letters*. London, John Hopkins University Press.
- Novačan, Anton (1933):** *Večeri ob Nilu*. *Ljubljanski zvon*, 53, 4, 257–262.
- Novačan, Anton (1938a):** *Pismo z doma*. *Obzorja. Revija za leposlovje, umetnost in publicistiko*, 1, 10, 321–322.
- Novačan, Anton (1938b):** *Egiptovska Slovenka*. *Obzorja. Revija za leposlovje, umetnost in publicistiko*, 1, 10, 329–330.
- Novačan, Anton (1939):** *Hieroglifi*. *Ljubljanski zvon*, 59, 5/6, 207–210.

- Novačan, Anton (1986):** Jeruzalem – Kairo: spomini 1942–1945. Ljubljana, Slovenska matica.
- Novačan, Anton (1993):** Izbrano delo. Maribor, Obzorja.
- Novak, Vlado (2013):** Aškerc, Anton (1856–1912). V: Šterbenc Svetina, Barbara (ur.): Novi slovenski biografski leksikon: 1. zv. A. Ljubljana, ZRC SAZU, 273–282.
- NUK Ms 1645** – Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK), Ms 1645, inv. št. 34/75, 18/81, 17/93, II. Dela: 4. Članki in razprave: Pisma iz Egipta (Ms 1645).
- Onstine, Suzanne Lynn (2005):** The Role of the Chantress (Šm'yt) in Ancient Egypt. Oxford, Archaeopress.
- Parr, Johnstone (1957):** Shelley's Ozymandias. Keats-Shelley Journal, 6, 31–35.
- Pečnik, Carl & Giuseppe Botti (1900):** Ramleh. Die eleusinische Riviera bei Alexandrien (Aegypten). Leipzig, Woerl's Reisebücherverlag.
- Perrot, Georges & Charles Chipiez (1884):** Geschichte der Kunst im Altertum: Aegypten. Leipzig, F. A. Brockhaus.
- Petrie, William Matthew Flinders (1883):** The Pyramids and Temples of Gizeh. London, Field & Tuer, Leadenhall Press.
- Petrie, William Matthew Flinders (1889):** Hawara, Biahmu and Arsinoe. London, Field & Tuer, The Leadenhall Press.
- Petrie, William Matthew Flinders, Wainwright, Gerald Averay & Ernest Mackay (1912):** The Labyrinth, Gerzeh and Mazghuneh. London, British School of Archaeology in Egypt and Bernard Quaritch.
- Prus, Bolesław (1932–1933):** Faraon. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna.
- Quirke, Stephen (1990):** Who Were the Pharaohs? A History of Their Names with a List of Cartouches. New York, Dover Publications.
- Quirke, Stephen (2001):** The Cult of Ra: Sun-Worship in Ancient Egypt. London, Thames & Hudson.
- Rahten, Andrej (2004):** Kraljevi ali maršalovi diplomati? Politične dileme in opredelitve slovenskih diplomatov na prehodu iz monarhistične v komunistično Jugoslavijo. Annales, Series Historia et Sociologia, 24, 4, 563–576.
- Rawnsley, Hardwicke Drummond (1892):** Notes for the Nile. Together with a Metrical Rendering of the Hymns of Ancient Egypt and of the Precepts of Ptah-Hotep (The Oldest Book in the World). Leipzig, Heinemann and Balestier.
- Rawnsley, Hardwicke Drummond (1894):** Idylls and Lyrics of the Nile. London, David Nutt.
- Redding, Richard W. (2013):** A Tale of Two Sites: Old Kingdom Subsistence Economy and the Infrastructure of Pyramid Construction. V: Cupere, Bea De, Linseele, Veerle & Sheila Hamilton-Dyer (ur.): Archaeozoology of the Near East X: Proceedings of the Tenth International Symposium on the Archaeozoology of South-Western Asia and Adjacent Areas. Leuven, Peeters, 307–322.
- Redford, Donald (1993):** Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times. Princeton, Princeton University Press.
- Rinaldi, Celeste Ambrogio & Vito Maragioglio (1965):** L'Architettura delle piramidi Menfite. Parte IV - Testo. Rapallo, Tipografia Canessa.
- Rodenbeck, John (2004):** Travelers from an Antique Land: Shelley's Inspiration for »Ozymandias«. Alif: Journal of Comparative Poetics, 24, 121–148.
- Romer, John (2007):** The Great Pyramid: Ancient Egypt Revisited. Cambridge, Cambridge University Press.
- Rosellini, Ippolito (1832):** I monumenti dell'Egitto e della Nubia: disegnati dalla spedizione scientifico-letteraria toscana in Egitto; distribuiti in ordine di materie. Parte prima: Monumenti storici. Pisa, Niccolò Capurro.
- Ryan, Donald P. (ur.) (2007):** A Shattered Visage Lies: Nineteenth Century Poetry Inspired by Ancient Egypt. Bolton, Rutherford Press.
- Saleh, Mohamed & Hourig Sourouzian (1986):** Die Hauptwerke im Ägyptischen Museum Kairo: Offizieller Katalog. Mainz am Rhein, Philipp von Zabern.
- Sarischouli, Panagiota (2024):** Decoding the Osirian Myth: A Transcultural Reading of Plutarch's Narrative. Berlin, Boston, De Gruyter.
- Sayce, Archibald Henry (1920):** Cairene and Upper Egyptian Folk-Lore. Folklore, 31, 3, 173–203.
- Schiaparelli, Ernesto (1892):** Una tomba egiziana inedita della VIa dinastia: con iscrizioni storiche e geografiche. Roma, Tipografia della R. Accademia dei Lincei.
- Schlegel, Friedrich (1967):** Gespräch über die Poesie. V: Eichner, Hans (ur.): Kritische-Friedrich-Schlegel-Ausgabe. München, Paderborn, Wien, Zürich, Verlag Ferdinand Schöningh; Thomas Verlag.
- Schniedewind, William & M. Zipora Cochavi-Rainey (2015):** The El-Amarna Correspondence: A New Edition of the Cuneiform Letters from the Site of El-Amarna based on Collations of all Extant Tablets. Volume I. (Handbook of Oriental Studies. Section 1. The Near and Middle East, Volume: 110). Leiden, Boston, Brill.
- Sedej, Frančišek (1897):** Klinopisni spominiki in sv. pismo. Dom in svet, 10, 19, 596–603.
- Seipel, Wilfried (ur.) (2000):** Ägyptomanie: Europäische Ägyptenimagination von der Antike bis heute. Wien, Kunsthistorisches Museum.
- Sethe, Kurt (1929):** Amun und die acht Urgötter von Hermopolis: Eine Untersuchung über Ursprung und Wesen des ägyptischen Götterkönigs. Berlin, Akademie der Wissenschaften.
- Sethe, Kurt (1933):** Urkunden des ägyptischen Altertums, Abteilung I: Urkunden des Alten Reichs. Leipzig, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Shaw, Ian (2004):** Egypt: A Very Short Introduction. Oxford, Oxford University Press.
- Shubert, Steven Blake (2007):** Those Who (Still) Live on Earth: A Study of the Ancient Egyptian Appeal to the Living Texts. PhD dissertation. University of Toronto.

Simpson, Kelly William (2003): *The Literature of Ancient Egypt: An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry.* New Haven, London, Yale University Press.

Slovan: mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Ljubljana, Zvezna tiskarna, 1909, 7, 3.

Smith, Andrew (2013): *The Image of Egypt in the Platonic Tradition.* V: Karfík, Filip & Euree Song (ur.): *Plato Revived: Essays on Ancient Platonism in Honour of Dominic J. O'Meara.* Berlin, De Gruyter, 319–225.

Soča: organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. Gorica, Viktor Dolenc, 1908, 38, 149.

Stare, Josip (1874): *Občna zgodovina za slovensko ljudstvo.* I. zvezek. Celovec, Družba sv. Mohora.

Stauder-Porchet, Julie (2020a): *Harkhuf's Inscriptions I. Genres, Compositional Schemes, Rhetoric.* *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 147, 1, 57–91.

Stauder-Porchet, Julie (2020b): *Harkhuf's Inscriptions II. The Inscribed Façade.* *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 147, 2, 197–222.

Stauder-Porchet, Julie (2023): *Representing Ancient Egyptian Inscriptions of the Old Kingdom Digitally: Dynamic Visualizations of Poetic Form and Inscriptional Layout.* V: Lucarelli, Rita, Roberson, Joshua A. & Steve Vinson (ur.): *Ancient Egypt, New Technology: The Present and Future of Computer Visualization, Virtual Reality and Other Digital Humanities in Egyptology* (Harvard Egyptological Studies 17). Leiden, Boston, Brill, 512–531.

Stoker, Bram (1903): *The Jewel of Seven Stars.* London, Heinemann.

Strudwick, Nigel (2005): *Texts from the Pyramid Age.* Leiden, Boston, Brill.

Szapkowska, Kasia (2008): *Daily Life in Ancient Egypt.* Oxford, Blackwell Publishing.

Šmitek, Zmago (2001): *Egipt - dežela slovenske fascinacije.* *Časopis za kritiko znanosti*, 29, 204/205/206, 30–51.

Teeter, Emily (2009): *Inside the Temple: The Role and Function of Temple Singers.* V: Teeter, Emily & Janet H. Johnson (ur.): *The Life of Meresamun: A Temple Singer in Ancient Egypt.* Chicago, The Oriental Institute, 25–29.

Tominšek, Josip (1909): *Književne novosti; A. Aškerc: Akropolis in piramide.* *Ljubljanski zvon*, 29, 1, 54–58.

Troy, Lana (1993): *Creating a God: The Mummification Ritual.* *Bulletin of the Australian Centre of Egyptology*, 4, 55–81.

Tyldesley, Joyce (2018): *Nefertiti's Face: The Creation of an Icon.* Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.

Uytterhoeven, Inge & Ingrid Blom-Böer (2002): *New Light on the Egyptian Labyrinth: Evidence from a Survey at Hawara.* *The Journal of Egyptian Archaeology*, 88, 111–20.

Vasunia, Phiroze (2001): *The Gift of the Nile: Hellenizing Egypt from Aeschylus to Alexander.* Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.

Verne, Mihael (1850): *Nekdajni Egipt. Iz Bossuetovega razgovora poslov. M. Verne. Jadranski Slavjan. Podučivni list v raznih ljudstvu koristnih rečih*, 1, 58–61.

Verne, Mihael (1859): *Potovanje v Sveto deželo v letu 1857.* Ljubljana, J. Blaznik.

Versluys, Miguel John (ur.) (2020): *Beyond Egyptomania: Objects, Style and Agency.* Munich, De Gruyter.

Vischak, Deborah (2014): *Community and Identity in Ancient Egypt: The Old Kingdom Cemetery at Qubbet el-Hawa.* Cambridge, Cambridge University Press.

Vodnik, Anton (1947): *Ehnaton.* *Novi svet*, 2, 5/6, 366–369.

Vodnik, Anton (1993): *Zbrano delo. Prva knjiga.* Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Vodnik, Anton (1995): *Zbrano delo. Druga knjiga.* Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Waltari, Mika (1955 [1945]): *Egipčan Sinuhe.* Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Wilkinson, H. Richard (2000): *The Complete Temples of Ancient Egypt.* London, Thames & Hudson.

Wilkinson, H. Richard (2003): *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt.* New York, Thames & Hudson.

ZAL LJU 247 – Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), a. e. 1. Poročilo Antona Aškerc o pomenu arhivov in obsegu Mestnega arhiva in knjižnice, Arhiv in knjižnica, spisal A. Aškerc, 1910 (LJU 247).

Zandee, Jan (1947): *De Hymnen aan Amon van Papyrus Leiden I 350.* Leiden, Brill.

Žirovnik, Janko (1874): *Zgodovina v narodnej šoli. III. Egipčani. Slovenski učitelj.* *Glasilo »Učiteljskega društva za slovenski štajer«*, 2, 3, 54–57.